

Miscel·lània igualadina: els poemes de Jacint Verdaguer i de Josep Maria Serra i Marsal al Sant Crist d'Igualada i altres textos¹

Manuel Jorba

(Universitat Autònoma de Barcelona)

El 9 d'abril de 1890, mossèn Aleix Francolí llegia, a la vetllada literària, organitzada pel Centre Catòlic, que formava part dels actes commemoratius del Tercer Centenari del Sant Crist d'Igualada,² el poema «A Igualada en lo Centenari del Sant Cristo», de Jacint Verdaguer, potser directament del manuscrit autògraf datat el dijous sant de 1890 (document 1 dels «Textos de Jacint Verdaguer»)³ que era en poder del poeta igualadí Josep Maria Serra i Marsal.

1. Edito, a part algun article o fragment d'article i una carta dels *Papeles de Barbieri* de la Biblioteca Nacional de España, de Madrid, documents que havien estat en poder del senyor Ignasi Serra i Goday (1913-2004), nét de Josep M. Serra i Marsal, que m'han pervingut gràcies a la generosa amabilitat de la senyora Montserrat Flotats i del llibreter senyor Josep M. Farré. Agraïxo a la senyora Roser Castellet, de la Biblioteca Verge de Montserrat, del Bruc, i a la senyora Teresa Miret, de la Biblioteca Central d'Igualada, llurs orientacions.

2. La revista *Sometent*, d'Igualada, entre el número 79, de l'1-XII-1906, i el número 185, de 12-XII-1908, publicà, força regularment, una sèrie d'articles sota el títol general de «Notes y documents per a la crònica del tercer Centenari del Sant Christ». L'apèndix 5 inclou, a més del sonet de Jacint Verdaguer, que l'encapçala, els poemes al Sant Crist d'Isidre Reventós, Consol Valls i Riera, Miquel Victorià Amer, Dolors Monserdà de Macià i Victòria Peña, esmentats i referenciats més endavant, i d'altres d'Antònia Gili i Güell («Al Sant Christ de Igualada»), Josep Ignasi Mirabent («La Bandera del Sant Christ»), Àngel Garriga i Boixader («Divendres Sant (1590)») i Jaume Boloix i Canela («Al Crist d'Igualada»). El lector del poema de Verdaguer, l'igualadí Aleix Francolí i Armengol, ordenat de sacerdot el 1872, beneficiat de la parròquia de Santa Maria i prior eclesiàstic del Sant Crist, havia coincidit amb Verdaguer al Seminari de Vic (cf. Maria Antònia BISBAL I SENDRA i Maria Teresa MIRET I SOLÉ. *Diccionari biogràfic d'igualadins*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1986, p. 85-86).

3. El dijous sant s'havia escaigut el dia 3 d'abril, només sis dies abans de la lectura del sonet.

Un mes després, el 10 de maig, *La Veu del Montserrat* el publicava afegint-hi, amb relació al manuscrit, el nom de l'autor (Jacint Verdaguer, Pbre.) i la nota següent: «Á la bona amiatat ab que'ns honra'l distingit poeta igualadí Sr. Serra i Marsal, devem la satisfacció de donar á coneixer á nostres lectors algunas de las poesías que's llegenden en las solemnnes festas del Centenari del Sant Christ. Avui publicam aquestas duas reseravantnos las demás pel número próxim.»⁴ Aquesta versió del sonet és inclosa al recull pòstum *Disperses*, volum 30 i darrer de les *Obres completes* de Verdaguer publicades per Il·lustració Catalana.

Passades dues setmanes, Josep Maria Serra i Marsal rebia de Jacint Verdaguer una carta datada el 27 de maig de 1890 (document 2 dels «Textos de Jacint Verdaguer») en què canviava l'onzè vers, el tercer del primer tercet. Aquest mateix vers era diferent en un altre manuscrit, també autògraf i també datat el dijous sant de 1890, conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.⁵ La versió d'aquest manuscrit, que és la inclosa a *Aires del Montseny*,⁶ no tanca entre cometes els versos 9 a 12.

4. El poema publicat a continuació del de Verdaguer era «Al Sant Christ de Igualada» d'Isidre Reventós, que portava el lema *Pro patria*. Són reproduïts tots dos a *Sometent* [Igalada], 124 (12-X-1907), i modernament (el de Verdaguer segons la versió autògrafa de l'AHCB —vegeu la nota 5—, que també reproduceix) a Antoni DALMAU I JOVER. *Corona poètica al Sant Crist d'Igalada*. Igualada: Priors del Sant Crist, 1986, p. 49 i 57, respectivament). Al número següent, el 17 de maig, publicava «Lo darrer!», de Francesc Casas i Amigó (vegeu la nota 50).

5. El manuscrit autògraf de l'AHCB fou identificat per Antoni Boada, que, el 1960, en facilità fotografia a la revista *Vida d'Igalada*, en què fou reproduïda per primera vegada el 1961; posteriorment ho fou en altres llocs, resseguits per Antoni Boada mateix a «Primer centenari del sonet que Verdaguer dedicà al Sant Crist d'Igalada». *100 articles sobre Verdaguer*. Barcelona: Edició de l'autor, 1999, p. 240; ell mateix hi inclou aquí, juntament amb un esborrany del sonet, respectivament a les pàgines 241 i 243, i abans l'havia reproduït a «Verdaguer i els seus amics de la comarca de l'Anoia». *Miscellanea Aqualatensia*, 2 (1974), p. 274. Recentment, l'autògraf ha estat reproduït encapçalant un article d'Antoni DALMAU I RIBALTA. «Igalada com a paisatge literari». *Revista d'Igalada*, 16 (abril de 2004), p. 60. Dalmau suposa que Verdaguer l'hauria escrit «mogut segurament per l'amiatat que tenia amb un parell de sacerdots igualadins» (p. 63). Dos anys abans, el poema havia estat editat a la mateixa revista, a la pàgina introductòria de «Quatre poemes inèdits de Jacint Verdaguer». *Revista d'Igalada*, 10 (abril de 2002), p. 97, on se'ns informa que el poema fou musicat l'any 2000 per Daniel Mestre i Dalmau.

6. «Á Igalada en lo centenari del Sant Crist». *Aires del Montseny*. Barcelona: Publicació Joventut, 1901, p. 41. El canvi de *Cristo* per *Crist* és atribuïble a Verdaguer

El 1894, Serra i Marsal publicà el sonet amb la variant continguda a la carta de Verdaguer,⁷ posterior, com ha estat dit, a la data de l'esmentada lectura del sonet a la «Velada literaria en honor del Santo Cristo de Igualada» (vegeu el document 23 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i altres documents») i a la publicació de *La Veu del Montserrat*.

La versió d'*Aires del Montseny* en seria la versió definitiva, perquè al recull poètic del manuscrit 367/3 (abans 367/8) de la Biblioteca de Catalunya, que titulà *Flors de Montanya* (i del qual sortiren majoritàriament *Aires del Montseny* i *Flors de Maria*) hi ha un retall de l'edició de *La Veu del Montserrat* enganxat al f. 1r. amb el vers 11 («quan son amor de tot amor es font») ratllat amb un traç horitzontal continuat i, escrits a la interlínia superior, a text seguit i separats per un punt, dos versos que el modifiquen: «Oh! pòsal per segell sobre ton front» (que és el vers incorporat a l'edició de *l'Arxivet*, d'acord amb la modificació comunicada a Serra i Marsal, però havent resolt l'alternativa *per / com*) i, cancel·lat amb dos traços verticals, però amb un signe que sembla donar-lo per bo,⁸ «pols de la terra al Deu del cel respon», que era el de la versió del manuscrit de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. La lletra d'aquestes esmenes, que no és la dels darrers anys, i és, per tant, anterior a la publicació *Aires del Montseny*, indueix a considerar que la versió de *Flors de*

mateix, que en una relació de poemes i proses per a *Aires del Montseny* escriu «Lo Sant Crist d'Igualada» (Ms. 382/4, f. 47v., de la Biblioteca de Catalunya).

7. A *Pro Aris et Focis. Arxivet de la Sagrada Imatge del Sant-Cristo d'Igualada y de sa gloriosa bandera inaugurat per en Joseph Mª Serra y Marsal en memoria de sa bevolguda mare*. Igualada: Imprenta de Nicolau Ponceu, 1894, que apareixia com a fulletó de *La Semana de Igualada*. Aquesta portada, concretament, que va seguida d'una nota introductòria de Josep M. Serra, datada el 6 d'abril de 1894, apareix al número 199, del 6 de maig de 1894. L'edició del sonet, p. 1 del fulletó (reproduïda en facsimil a Joan CARRERES I PÉRA. *Els goigs de mossèn Cinto*. Barcelona: Editorial Claret, 2003, p. XCVIII), correspon al número 201, del 20 de maig de 1894, i va acompanyada de la nota següent: «Aquesta composició fou publicada en *La Veu del Montserrat*, lo dia 10 de Maig de 1890. Poc després, lo propi autor la modificà en la forma que avui la reproduhim, posantla, com á modest tribut d'agrahiment a l'eximi poeta, en lo primer prestatge del *Arxivet*».

8. Aquest signe, no estrany en els manuscrits verdaguerians, és com una lletra *b* (en d'altres manuscrits de vegades és com una *b* allargassada, quasi una *f*), i sembla indicar que recupera la lliçó en un principi desestimada (segons la mostra que me n'ha facilitat amablement Pere Farrés).

Montanya era la darrera revisió del sonet, destinada finalment a *Aires del Montseny*.⁹

Josep M. Serra i Marsal (Igualada, 1842 - Barcelona, 1914), sota la impressió de la lectura de *L'Atlàntida*, el 22 de novembre de 1878 havia escrit, des de Sallent, una carta a Verdaguer (que era la primera que escrivia en català, segons que fa constar en un *post scriptum*), en què, entre altres consideracions, li fa avinent que a casa seva coneixen tot el que ha publicat i que esperen «la publicació de ses poesies místiques».¹⁰ No ens consta l'existència de cap més carta de Serra i Marsal a Verdaguer,¹¹ però la ja esmentada d'aquest a Serra i Marsal fa suposar que, si més no de paraula, aquest va intervenir en la iniciativa d'aconseguir de Verdaguer un poema per a l'acte commemoratiu del tercer centenari del Sant Crist d'Igualada, el 9 d'abril de 1890. En qualsevol cas, fou ell que conservà l'autògraf de Verdaguer i que facilità el poema a *La Veu del Montserrat*.

9. Pere Tió (a *Catàleg de manuscrits verdaguerians de la Biblioteca de Catalunya*, document informàtic consultable al web de la Biblioteca de Catalunya) considera que «en el moment d'aplegar aquest manuscrit Verdaguer encara no devia tenir clar el títol posterior d'*Aires del Montseny*»; ell mateix hi identifica poemes publicats, escrits o corregits quasi exclusivament entre 1888 i 1900. Romuald M. Díaz i Carbonell resumeix les variants del poema, sense esmentar expressament, a part el manuscrit desconegut que ara publico, l'edició de *Disperses* de les *Obres completes de mossèn Jacinto Verdaguer*, volum XXX (Barcelona: Il·lustració Catalana, s.d.): «L'original d'aquesta poesia es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat, a Barcelona. El sonet és publicat en l'edició popular de les obres de mossèn Verdaguer, vol. 19: *Il·lustració catalana, Aires del Montseny* (p. 53-54): *A Igualada, En lo centenari del Sant Crist*. En les *Obres completes* (Biblioteca Perenne, 3.ª ed. 1949), es troba per duplicat, a *Aires del Montseny* (p. 698) i a *Disperses* (p. 958)» (Romuald M. Díaz i Carbonell. *El Sant Crist d'Igualada*. Segona edició. Igualada: Priors del Sant Crist, 1989, p. 199-200). A continuació reproduceix, amb algunes inexactituds, la nota següent, referida al vers 11 i atribuïble a Josep M. Serra i Marsal: «D'aquest vers, n'hi ha variants del mateix autor.— Segons l'original que tenim a la vista y reproduhí *La Veu del Montserrat*, llavors deya: «quan son amor de tot amor es font;» poch després, fins a 1894: «oh! pósa'l per segell sobre ton fron;» y en *Ayres del Montseny*, que publicá en 1901: «pols de la terra, al Deu del cel respon».— Ho fem avinent, perque aytals cambis no pugan atribuirse a ingerencias de ningú» (*Sometent* [Igualada], 229, 23-X-1909).

10. *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Volum II (1877 - 1879). Transcripció i notes per Josep Maria de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1967, p. 92-94.

11. En una data indeterminada, en bona lògica anterior a la de la carta esmentada a la nota anterior, envià a Verdaguer *La sagrada imatge del Santo Cristo de Igualada*.

En dates posteriors, les targetes de visita que Verdaguer li envià indiquen la pervivència d'alguna forma de relació entre ells (documents 3 a 5 dels «Textos de Jacint Verdaguer»).

L'obra poètica de Josep M. Serra i Marsal

Entre 1880 i 1884, Serra i Marsal obtingué quatre premis ordinaris i un accèssit al Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona, amb la consegüent edició al volum anual:

«Pilar» («Flor natural», 1880)¹² és una imitació formal de «La com-planta d'en Guillem» de Manuel Milà i Fontanals, de la qual extreu el lema («L'arbre de verdes branques / caygué y morí!»).

«Cinter de perlas» («Flor natural», 1881),¹³ fet a manera de relat jogla-resc («... / ¿Voleu saber las novas / que conta un vell juglar / á l'ombra del

Historia del origen de su veneración y prodigios por el Dr. D. Juan Padró y Serrals, presbítero. Segunda edicion, mejorada considerablemente, y aumentada con una estensa descripción de aquella villa por don Jaime Gomis y Galtés, presbítero... (Igalada: Imprenta de Joaquín Jover y Serra, 1852), amb la dedicatòria següent: «Al Rdo. D. Jacinto Verdaguer por encargo del Prior de la Cofradia del Santo Cristo de Igalada. José M.ª Serra» (exemplar de la biblioteca de Verdaguer. Biblioteca de Catalunya).

12. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, II. Barcelona: Estampa Peninsular, 1880, p. 43-50 (a partir d'aquest segon volum, la portada és litogràfica i no tipogràfica, i es va repetint, amb el canvi del número de la sèrie i de l'any, quan hi consten; l'accent greu de *catòlica* deu ser degut a un error en la inversió de la imatge). El poema fou musicat per Cándid Candi (*Pilar*: Melodia pera cant y piano. Lletra de Joseph Maria Serra y Marsal. Música del Mestre Candi Candi [Barcelona: Rafael Guàrdia, 19 de novembre de 1880]), que el 3 d'agost de 1880 escriu a Serra i Marsal: «...tengo el gusto de mandar á V. el original de la melodía que para canto y piano he compuesto por encargo de V. inspirándome en su bellísima poesía titulada «Pilar» premiada con la flor natural en el último certámen catalanista celebrado por la Juventud Católica de esta ciudad. / Sírvase V. aceptar mi trabajo y aunarlo con la publicacion que haga V. de su inspirada poesía, renunciando á favor de V. todo derecho de propiedad y todo lucro que él pudiera reportarme...» El document del registre de la propietat intel·lectual, número 224, signat per «El Jefe de la Biblioteca, Mariano Aguiló», porta data de 7 de febrer de 1881 i s'hi fa constar que «El Sr. Candi cedió la propiedad al Sr. Serra» i que se n'imprimiren cent exemplars.

13. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, III. Barcelona: Estampa Peninsular, 1881, p. 43-50.

sant temple, / al peu del xiprerar? / ...»), presenta un esquema original de versos hexasíl·labs, amb la intercalació d'algun tetrasíl·lab, i amb rima consonant als versos parells; porta per lema dos versos de Jacint Verdaguer («Tinch son y no dormo, / me'n priva l'amor...»), del poema, que no identifica, «Càntic a l'esposa», d'*Idil·lis i cants místics*.

«La Barca dels Trovadors» («Flor de taronger d'or i d'argent», 1882),¹⁴ dedicat «A la Societat Arqueològica del Beato Ramon Llull»,¹⁵ es refereix a l'obra missionera de Ramon Llull i consta, a imitació dels models del vers heroic, de versos de dos hemistiquis, de set síl·labes i quatre síl·labes, respectivament, amb els versos parells assonantats, amb lema tampoc no identificat i extret, com en el poema anterior, de «Càntic a l'esposa», de Verdaguer («Floridíssim arbre / n'és l'arbre d'amor; / si l'ombra n'és bona, / la fruyta es mellor»).

«Las caramellas de l'any 1726» (accèssit del premi «Pàtria. Ram de llo- rer d'or i d'argent», 1883)¹⁶ és un romancet patriòtic sobre el tema de les lle- ves, estructurat en cinc parts de setze versos, que accentua la intenció i la factura populars, dominants en el conjunt dels seus poemes, amb una tor- nada de quatre que es repeteix quatre vegades («Caramellas van darrera, /

14. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, IV. Barcelona: Es- tampa Peninsular, 1882, p. 65-70. El mateix any publicà el poema en un opuscle, prece- dit d'un de tema mercedari, «Lo Descens de Nostra Senyora», de Consol Valls i Riera, cunyada seva, premiat amb un accèssit al mateix certamen de la Joventut Catòlica. Tinc a la vista un exemplar de la segona edició d'*Idilis y cants místics per Mossen Jacinto Verdaguer* (Barcelona: Jaume Jepús, 1892) amb la dedicatòria següent: «A la novella poe- tisa Dª Consol Valls y Riera, Reyna de la festa en lo certamen de la Joventut Catòlica de 1880, homenatge del autor.» Com ja he indicat, aquell any Josep M. Serra i Marsal havia obtingut la flor natural a la Joventut Catòlica, i per tant el dret d'elegir la reina de la festa, amb el poema *Pilar*, evocació, datada el dimecres de cendra de 1880, de la seva muller, Pilar Valls i Riera, sallentina, morta el 3 de novembre de 1874 (segons nota del quart vers del poema i el que hi ha consignat per Josep M. Serra i Marsal en un petit quadern de notes familiars conservat per la família) de sobrepart del seu fill Josep Maria (segons informació de la senyora Montserrat Flotats). La família Valls-Riera passà de Sallent a Barcelona el 1871, poc abans del casament de Josep M. Serra i Marsal amb Pilar. Consol Valls publicaria «iMiracle!» (*Sometent* [Igalada], 128, 9-XI-1907), poema al Sant Crist, inclòs a Antoni DALMAU I JOVER. *Corona poètica*, p. 69-70.

15. Per acord de la Junta de Govern de 26 de març de 1885, Serra i Marsal fou nomenat soci delegat de la Societat Arqueològica Lul·liana (segons ofici datat a Palma el 31 de març).

16. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, V. Barcelona: Es- tampa Peninsular, 1883, p. 69-73.

Caramellas van devant... / Llibertats de Catalunya, / per quiscuna 'ns ve un dogall») i amb una variació de puntuació i de text la darrera («Caramellas van darrera, / Caramellas van devant... / ¡Llibertats de Catalunya! / A reveure, á Deu siau!»): porta un lema extret de «L'Arbre de la Pàtria» de Marià Aguiló («Ningú replega ses fulles / que 'l vent se'n dú rodolant, / y gemegan y se trencan, / avuy pols y demá fanch...»).

«La Bandera del Sant-Christ» («Ram de l'orer d'argent», 1884)¹⁷ és un «romanç històric» (document 1 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats») escrit (segons referència imprecisa de l'autor mateix al document 10 d'aquesta sèrie, en què es refereix explícitament, adreçant-se a Francisco Asenjo Barbieri, a la qüestió de la historicitat de la participació dels igualadins a l'acció del Bruc) «por encargo de mis compatriotas». De seguida fou molt ben rebut pels igualadins (documents 3 a 8 i 15 de la mateixa sèrie) i fou causa, a més, d'una petita polèmica literària (documents 9 i 12 a 15 de la mateixa sèrie): la discussió, que té com a punt de partida una breu referència de Narcís Verdager i Callís a aquest poema, dins la ressenya del certamen de la Joventut Catòlica de 1884, fou atjada per Jaume Serra i Iglésias¹⁸ i se centra en la qüestió de les rimes en els versos lliures del romanç, i per tant, conscientment o no, en la de les rimes internes de les tirades monorimes de l'èpica medieval, rescatada per Milà i Fontanals a *La Cançó del Pros Bernart* i (a més de «La mort de Galind») a «La complanta d'en Guillem», que Serra i Marsal invoca com a justificació de la seva versificació.

Guanyat el tercer premi ordinari, coincidint amb el certamen celebrat el 23 d'abril de 1882, Josep M. Serra i Marsal fou el primer poeta procla-

17. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, VI. Barcelona: Estampa Peninsular, 1884, p. 43-49.

18. Jaume Serra i Iglésias (Igalada, 1853 - Barcelona, 1935) fou oficial major i arxiver de l'Ajuntament d'Igalada i secretari del del Vendrell. Fou el primer president del Centre Catalanista d'Igalada (document 7 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats»), fundat el febrer de 1884 (cf. GUERAU. «Parlant amb En Bas i Jordi». *Diari d'Igalada*, 23-VII-1934), i director i principal redactor del seu òrgan d'expressió, la revista *Lo Renaixement*, en què publicà, així com en altres revistes igualadines, estudis històrics, fruit de les seves recerques arxivístiques. El 1895 obtingué el premi atorgat per l'Ajuntament del Vendrell dels Jocs Florals de Barcelona per un estudi sobre els *Costums del segle XV*, basat en documents d'arxiu (*Jocs Florals de Barcelona. Any XXXVII de llur restauració. MDCCCXCV*. Barcelona: Estampa «La Renaixensa», 1895, p. 193-215).

mat «trobador en la gaia ciència» (títol creat a imitació del mestratge en gai saber dels Jocs Florals de Barcelona).¹⁹

El 1883 fou proposat per formar part del jurat del certamen del 1884, però hi renuncià i no ho fou fins l'any següent, quan ja no li devia recar de no concursar-hi.²⁰ Tanmateix, l'any 1886 següent encara hi obtingué un premi extraordinari pel romancet «Lo Ton renegayre» («Premi de l'obra pia per combatrer la blasfemia»),²¹ sobre una llegenda sallentina, que porta per lema la dita augustiniana «*Talis vita finis ita*» (i títol d'un poema dels *Idil·lis i cants místics*), dedicat a l'Associació patrocinadora del premi. Tornà a formar part del jurat del certamen de 1892, que fou el penúltim: bé que no sabem si Serra i Marsal concursà als Jocs Florals de Barcelona,²² és ben patent que s'implicà en el certamen de la Joventut Catòlica fins al punt que li fou demanat el seu parer a l'hora de decidir-ne el final, l'any 1893 (vegeu l'apèndix II). Ja en els seus orígens, el certamen, en paraules del president de la Secció Catalanista de la Joventut Catòlica i creador del certamen,²³ Bruno Rimbau i Cortecans, volia contrarestar el fet que «est mohiment [catalanista], no sempre ha seguit com devia lo camí que l'hi marcava la sana filosofia y las condiciones características del poble catalá»,

19. Cf. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, IV, p. 7. Als volums següents es dona la data de 1883.

20. La proposta per al certamen de 1884 li havia estat comunicada en un ofici datat el 12 de juny de 1883; en un altre del 20 del mateix mes, se li comunicava que «la Academia ha acordat no acceptar la sua dimisió, puix no vol despendres del concurs d'una persona que tant estima y distingeix», però aquell any no solament no consta entre els mantenidors sinó que encara hi fou premiat. La proposta per al certamen de 1885 portava data del 20 de desembre de 1884. Tornà a formar part de la junta en el certamen de 1892, d'acord amb la proposta que li fou feta en un ofici del 23 de desembre de 1891 (vegeu *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, [VII]. Barcelona: Estampa Peninsular de Mariol y Lopez, [1885], p. 5, i *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, XIV. Barcelona: Estampa de «La Hormiga de Oro», 1892, p. 5).

21. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, [VIII]. Barcelona: Estampa Peninsular de Mariol y Lopez, [1886], p. 117-120. Més endavant fou publicat a *La Veü del Montserrat* [Vic], XIII, 18 (3-V-1890), p. 139-140.

22. No consta, en qualsevol cas, ni entre els poetes premiats ni entre els mantenidors i els adjunts. El seu fill, Josep M. Serra i Valls, hi obtingué, el 1895, el premi del Centre Excursionista de Catalunya per un estudi històric sobre *La Bandera de santa Eulàlia (Jocs Florals de Barcelona. Any XXXVII de llur restauració)*, p. 311-329).

23. Així el qualifica Josep de Palau i d'Huguet, en el seu discurs del *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, IV, p. 29.

i volia complaure la gent a qui «ha dolgut veurer per catalans escarnida la Fé catòlica».²⁴ L'any següent reiterava que els guiava «lo mateix sentiment d'amor á la Fé y á la Patria»²⁵ i, el 1881, Josep Palau i d'Huguet, que el substituï en el discurs principal, negava que «haguem pensat en combatrer l'institució dels Jochs Florals de Barcelona, que tan de cor hem estimat y volgut sempre qu'és estada catalana de veres, y que si encare estem alerta á dalt de la bretxa, es mes desitjant saltar á baix per donar estretes abrasades de coral germandat que ab d'alé de lluytar contra los que, esborrant de noms ó de fets lo lema de Fé y fent del catalanisme altre de tantes fargues, ahont se forjan les eynes per la destrucció social, fan perdre á tothom l'agre del terror».²⁶ Encara més explícitament, Fèlix Sardà i Salvany, que, en tant que director de la *Revista Popular*, consta com un dels «protectors del certamen», i que hi participà com a jurat, en un passatge d'una carta de 30 d'agost de 1882 a Serra i Marsal resumia, coherentment amb la seva activitat dins el camp integrista i antiliberal, les intencions fundacionals del certamen de la Joventut Catòlica: «¡Ojalá comprendieran todos los poetas que tambien hay laureles que recoger cantando lo bueno y lo santo! Vd., amigo mio, practicamente lo ha demostrado, y á eso deben dirigirse, á mi pobre entender, los juegos florales de la Juventud catolica, ya que los otros por desdicha han preferido *la ancha base* que es la epidemia moral del día.»

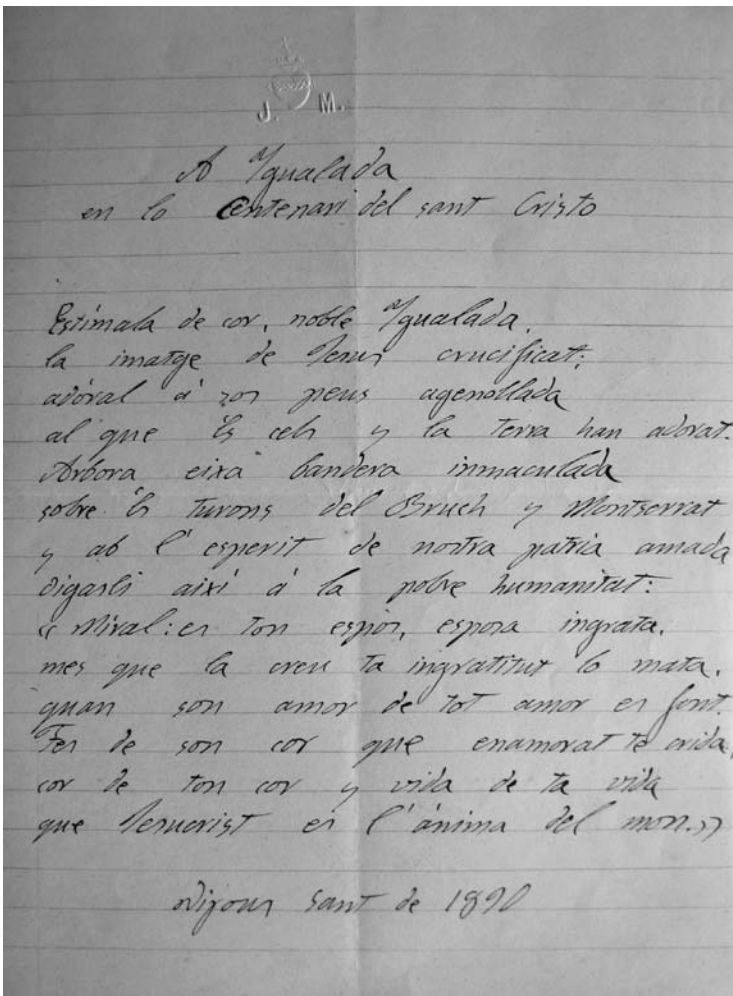
Regularitzo l'ortografia i la puntuació dels textos editats. No ho faig, en canvi, en els textos fragmentaris i circumstancials d'aquestes pàgines introductòries i de les notes; tampoc no regularitzo els títols de les obres i de les publicacions periòdiques en les referències bibliogràfiques. Respecto l'ús de les majúscules en alguns mots comuns, quan els autors els donen valor d'antropònim o de topònim o una funció sacralitzadora o simbòlica, com és el cas del mot «Bandera» del poema de Serra i Marsal i

24. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*. Any primer. Barcelona: Estampa Peninsular, [1879], p. 19 i 22. La repercussió literària que es volia que aquests principis tinguessin quedava reflectida, des de la primera convocatòria fins a la darrera, en les condicions imposades especialment per a la flor natural, que es donaria «al autor de la mellor poesia que s'inspire en lo sentiment d'amor, deguent fugir los poetas de tot degenerat realisme y mantenerse en las mes puras regions del esperit» (id., p. 8).

25. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, II, p. 19.

26. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, III, p. 18.

dels textos que s'hi refereixen. Desenvolupo la major part de les abreviatures i encapçalo sistemàticament les cartes i targes (no, en canvi, els documents formularis: oficis, certificacions i circulars) amb el lloc i la data, posats entre parèntesis rectes i extrets, si no s'indica altra cosa, de les cartes mateixes. El lector interessat pot trobar les característiques dominants dels originals en la selecció de facsímils que acompanyen aquesta edició.

J. M.

A Igualada
en lo Centenari del sant Cirilo

Primada de cor, noble Igualada,
la imatge de Jesús crucificat;
aïrial a' tot greus agenollada
al que El cel y la Terra han adorat.
Avorera eixa bandera immaculada
sobre lo Turons del Bruch y Montserrat
y ab l'esperit de nostra patria amada
digasli així a la pobre humanitat:
(Miral: en ton espis, espira ingrata,
mes que la creu ta ingrattur lo mata,
quan son amor de tot amor es fent.
For de son cor que enamorat te vida,
cor de ton cor y vida de ta vida
que heruerist en l'anima del mort.)

dijous sant de 1890

Textos de Jacint Verdaguer

I

*A Igualada,
en lo Centenari del Sant Cristo*

Estima-la de cor, noble Igualada,
la imatge de Jesús crucificat;
adora'l, a sos peus agenollada,
al que els Cels i la terra han adorat.
Arbora eixa bandera immaculada 5
sobre els turons del Bruc i Montserrat
i, amb l'esperit de nostra pàtria amada,
digues-li així, a la pobre humanitat:
«Mira'l: és ton espòs, esposa ingrata;
més que la creu, ta ingratitud lo mata, 10
quan son amor de tot amor es font.
Fes de son cor, que enamorat te crida,
cor de ton cor i vida de ta vida,
que Jesucrist és l'ànima del món.»

Dijous Sant de 1890

Escrit al recto d'una quartilla ratllada d'impremta, de 219mm × 160mm; també al recto, estampat en sec i centrat a la part superior, un cor flamejant voltat d'una corona d'espines, rematat per una creu i flanquejat per les inicials J. M. (vegeu-ne la reproducció a la pàgina anterior).

Títol: A l'autògraf, rectifica la minúscula inicial de *Centenari* i escriu *sant* amb minúscula. A l'autògraf de l'AHCB escriu *centenari* amb minúscula i *sant* amb majúscula.

v7 L'accent de *pàtria* i altres mots semblants en el poema de Serra i Marsal (*església, pregàries, llànties*) s'ha d'entendre com a mer diacrític que marca la síl·laba tònica.

[Barcelona, 27 de maig de 1890]

Senyor don Josep Serra

Mon bon amic i senyor,

Vegi vostè si li està bé l'adob de mon pobre sonet al Sant Cristo d'Igualada.

...

més que la creu ta ingratitud lo mata.

Oh! posa'l per* segell sobre ton front:
fes de son cor...

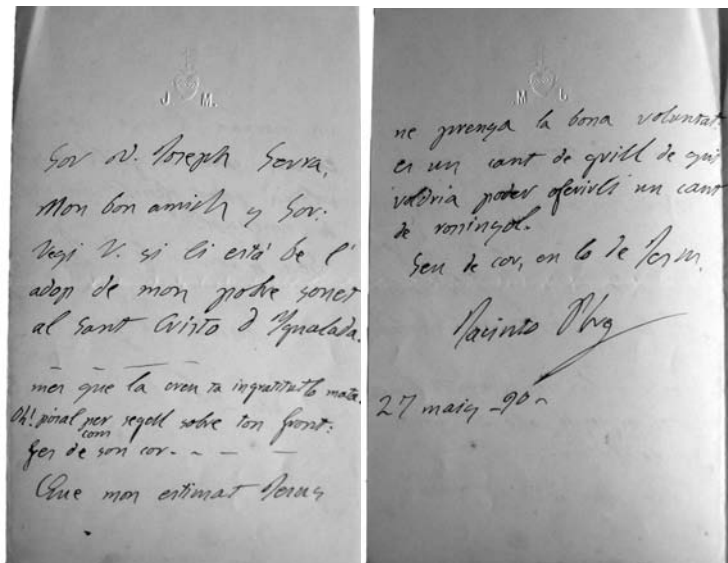
Que mon estimat Jesús ne prenga la bona voluntat: és un cant de grill de qui voldria poder oferir-li un cant de rossinyol.

Seu de cor, en lo de Jesús.

Jacinto, prevere

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de 187mm × 231mm plegat pel mig, formant quatre pàgines. A la primera pàgina, estampat en sec i centrat a la part superior, un cor flamejant voltat d'una corona d'espines, rematat amb una creu i flanquejat per les inicials J. M. (vegeu-ne la reproducció sota d'aquestes línies).

* Sota *per*, escriu, com a alternativa o dubte, *com*.

3

[Barcelona, 18 de gener de 1897]²⁷

S/C.

Aragó 271-3-1

Targeta de visita de 54mm × 93mm, que porta, estampat en sec, un cor flamejant voltat d'una corona d'espines, rematat amb una creu i flanquejat per les inicials J. M., i que porta imprès al recto, en dues ratlles centrades:

Jacinto Verdaguer
Prevere

Al sobre, al matasegells, es pot llegir, amb dubtes respecte al dia (podria ser el 10 o el 16), 18 ENE. 97; sota, hi ha, de mà de Verdaguer, una creu, centrada, i el nom i l'adreça del destinatari:

Senyor don Josep Serra

Gran Via 341-4
(Ensanche)

27. És versemblant la lectura del matasegells, tenint en compte que es devia tractar de la comunicació del nou domicili de Verdaguer, al carrer d'Aragó, on s'acabava d'instal·lar, després que, el 1896, ell i la família Duran fossin desnonats del domicili del carrer de la Portaferrixa. Dins l'epistolari publicat, la nova adreça consta per primera vegada en una carta enviada a Agustí Vassal el 12 de gener de 1897 (*Epistolari de Jacinto Verdaguer. Volum X (1896-1899)*). Transcripció i notes per Josep Maria de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1987, p. 69).

[Barcelona, 1897]²⁸

Mon bon amic:

Aqui li envio mon retrato²⁹; és de vostè, mes si, quan estiga llest, me'l deixàs un dia, jo aniria a fer-ne traure, que en dec a un escriptor de Polònia.

Que l'infant Jesús visca sempre amb tots vostès.

Targeta de visita, de 56mm x 95mm, escrita al recto i al verso, i que porta imprès al recto, en dues ratlles centrades:

Jacinto Verdaguier

Prevere

Al sobre, al matasegells, a l'angle inferior esquerre, amb lloc i data il·legibles, hi ha, de mà de Verdaguier, una creu, centrada, i el nom i l'adreça del destinatari:

Senyor don Josep Serra i Marsal

Gran Via 341-4

28. Lloc i data conjecturals, tenint en compte les característiques materials del sobre, amb relació als altres dos a què faig referència, la lletra de Verdaguier i els segells del franqueig, idèntics.

29. Hi ha un dibuix (reproduït a la pàgina següent) i una fotografia (reproduïda a la pàgina anterior) de Verdaguier en el fons aplegat per Serra i Marsal. El dibuix reproduceix, engrandida, la fotografia més coneguda de Verdaguier amb barretina, aquella en què mira cap a la seva dreta, deguda a Mariezcurrena. És amb llapis, sobre paper de 151mm x 106mm, signat per Esther Salayet i datat el 1887, enganxat sobre una cartolina que duu impresa la llegenda «*JACINTO VERDAGUER en los Jocs Florals de 1865*». A l'angle inferior dret hi ha també enganxat el petit retall d'un imprès, sense indicació de procedència, amb els versos: «Poeta y fangadó só, / fent en tot feina tan neta, / que fango com un poeta / y escrich com un fangadó», amb el segon vers una mica diferent de la versió més divulgada: «Poeta y fangador só, / i en tot faig feina tan neta, / que fango com un poeta / i escrich com un fangador» (Valeri SERRA i BOLDÚ. *Biografia de mossèn Jacinto Verdaguier*. Barcelona: Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1924, p. 63). La fotografia, de tons sepia, de 104mm x 61mm, té els cantells arrodonits i orla fosca, més ampla a la part inferior, on consta, a l'angle esquerre: «A. i E. F. dits Napoleon»; i, a l'angle dret: «Barcelona.» Al dors de la fotografia, hi ha informació publicitària dels mèrits i serveis de la casa Napoleon i l'adreça de Barcelona i la de la corresponsalia de Madrid. És datada el 1883 a Ricard TORRENTS. *Verdaguier. Un poeta per a un poble*. Vic: Eumo Editorial, 1995, p. 72, i a *Verdaguier; imatges i obres*. Barcelona: Museu Diocesà de Barcelona, 2002, p. 41.

5

[Barcelona, 19 de març de 1898]

Targeta de visita de 61mm × 95mm, que porta imprès al recto, en dues ratlles centrades, sense cap altre text ni emblema, ni imprès ni escrit:

Jacinto Verdaguer
Prevere

Al sobre, al matasegells, a l'angle inferior dret, es llegeix 20 MAR 98. A l'angle superior dret, de mà de Verdaguer: 19 Mars 1898, i, sota, una creu, centrada, i, més avall, el nom i l'adreça del destinatari:

Senyor don Josep Serra i Marsal
Gran Via 341-4

La Bandera del Sant Crist de Josep M. Serra
i Marsal i textos relacionats

I

La Bandera del Sant Crist

«Armats de fe verdadera,
Los ocorri a la memòria
Que, per lograr la victòria,
Portassen vostra Bandera...»

*Goigs al Sant Crist d'Igualada
per la victòria del Bruc*

Asseguts al vell escó,
mentres bat la tramuntana,
vull dictar-ne un romancet
per amor i per lloança
d'una Bandera que en té 5
lo Sant Crist dels d'Igualada.

I

A l'any mil vuit-cents i vuit,
quan sis de juny ne comptàvem,
quin tocar-ne a sometent!, 10
quin avalot per la plaça!
Avui no hi ha els *regatons*,
los del blat ni la civada;
hi ha pagesos i blanquers
i pintadors de indianes,
i de tots los estaments, 15
adelerats per les armes!
Quin terratrèmol que es mou!
Quin avalot, Verge santa!
Les noves que els han portat
són ben tristes per la pàtria! 20
Les noves que els han portat,
les explica el senyor batlle:
que han vingut uns granaders,

dels més braus que té la França,
 que se'n pugen pels castells 25
 i se'n baixen per les planes,
 se n'entren per les ciutats
 i es fan seu tot lo d'Espanya,
 mentre el rei, fet un esclau,
 fet un esclau és a França! 30
 — Si ningú els pot aturar...,
 bé tindrem de què plorar-ne! —
 Senyor batlle els va dient
 que Barcelona és gavatxa,
 que no li val Montjuïc, 35
 Montjuïc ni les Drassanes,
 i que es diu que ve el francès
 amb un exèrcit que espanta;
 que se'n ve per Martorell,
 pel camí que va a Igualada! 40
 — Si ningú el pot aturar...,
 bé tindrem de què plorar-ne! —
 I com ja s'ou la remor
 del temporal que s'atansa...,
 quin tocar-ne a sometent 45
 i quin cridar-ne per plaça:
 — Ans que ser-ne del francès,
 que la vila en fos cremada!
 Nosaltres l'aturarem,
 més que vinga en pes la França; 50
 nosaltres l'aturarem,
 si ens doneu per capitana
 la Bandera del Sant Crist,
 del Sant Crist que a tots nos valga! —
 La Bandera els han donat, 55
 de un a un van besant-la;
 ja diuen: «Adéu-siau!»,
 despedint-se amb greu recança
 los casats de ses mullers,
 los fadrins de ses aimades: 60

«Ai adéu, plaça del Blat!
Adéu festes i alimàries!»
I amb destrals i algun volant
i ganivetes de taula,
amb trabucs i pedrenyals 65
que han portat de Vilafranca,
ensenyant-ne als fills i néts
la Bandera desplegada,
carrer de la Soledat
cap avall ja se n'avenen, 70
tot cridant-ne: «Adéu-siau!»
Tot cridant-ne: «Visca Espanya!»

II

La vila es cobreix de dol,
que ha vingut gran nuvolada,
i ara venta el seny major 75
pel perill que es veu la pàtria!
No hi ha ningú pels carrers,
pels carrers ni per les cases,
tothom a l'església *gran*,
regidors i senyor batlle, 80
també els vellets i malalts
i dones amb la mainada;
los vells plorant de neguit,
les donzelles d'enyorança...
Tothom a l'església *gran*, 85
que ara els clergues fan pregàries,
fan pregàries al Sant Crist
encenent blandons i llànties;
si avui pregàries i plors,
l'endemà misses cantades, 90
que ha tornat lo Sometent
tot gojós a punta d'alba:
qui no ha vist tan bell estol
i el gran ròssec que en portava!
Los trabucs ben ennegrits, 95

la Bandera deplegada,
 los pagesos i blanquers
 amb les eines ben oscades!
 Si l'un treia una cançó,
 l'altre hi posa eixa tornada: 100
*—Toqueu, toqueu, campaners,
 toqueu a morts per la França!—*
 Tothom ne conta, del Bruc,
 lo flagell i gran batalla;
 diu que eren tres mil vuit-cents 105
 los francesos que hi lluitaren,
 i els nostres diu que eren deu
 per cada cent dels de França!
 Ja s'hi veia un vol de corbs
 i la Mort brandint sa dalla, 110
 quan vingueren pel boscam
 Sometents de l'encontrada,
 de Manresa i Santpedor,
 de Sallent i altres paratges,
 cada poble hi té un cabdill 115
 i de tots n'és capitana
 la Bandera del Sant Crist,
 del Sant Crist dels d'Igualada!
 Quin clamar-ne a Déu del cel
 per la fe i ensem la pàtria! 120
 I, després, quin ardiment,
 quin delit i quin coratge!
 No hi valgueren granaders,
 ni els canons, ni les corasses,
 ni les urpes d'aligots 125
 que el mal temps dugué de França.
 De victòria per senyal,
 n'han portat al mig de plaça
 un canó i trenta cavalls!
 Ja veieu si han fet la tasca; 130
 no hi hagué cap Sometent
 que altre tant pogués contar-ne.

—*Toqueu, toqueu, campaners,
toqueu a morts per la França!*—
La Bandera del Sant Crist, 135
tot lo poble l'ha enrotllada;
quan l'oreig la va estenent,
ja hi han vist forats de bala!
Les noies li tiren flors,
los fadrins li fan cantades, 140
i, amb les llàgrimes als ulls,
deia un vell eixes paraules:
—Oh Bandera del Sant Crist,
bé en tindrà d'anomenada!
Penyora antiga de fe 145
que avui consagra ma pàtria
per senyera de sos fills,
per honor de son llinatge;
quan nos duguen al fossar...,
la volem damunt la caixa! 150
*Toqueu, toqueu, campaners,
toqueu a morts per la França!*—

Joseph M.ª Serra Marsal. «La Bandera del Sant-Christ». *Festes del Centenari de la Jornada del Bruch*. [Igalada: Establiment Tipogràfic de Nicolau Ponceu, 1908], p. 65, 67-68; a la pàgina 66 hi ha una fotografia de la bandera. (A la coberta: *Igalada. Centenari de la Jornada del Bruch. 1908*. A la contraportada: «Aquest programa ha sigut editat i imprès en l'Establiment Tipographic de Nicolau Ponceu. Igalada.»)

Lema: Després dels versos dels *Goigs al Sant Crist d'Igalada*, a totes les edicions anteriors, de la primera de 1884 a la de 1898 (vegeu la nota 30) segueixen els dos fragments següents: «La brigade Schwartz marchait sur le Mont-Serrat; le 6 elle fut repoussée, avec perte, près du village de Bruc, par un petit nombre de paysans» (*Saint-Cyr, mariscal de França*).

«Ainsi, dès le premier jour des hostilités, les Catalans, encore sans chefs et presque sans armes, virent nos troupes devant eux» (*Laffaille, coronel d'enginyers*).

vii *regatons*: «Nom que es dóna vulgarment als urgellesos que hi van a vendre gra los dies de mercat» (nota de l'autor).

v14 *de*: no apostrofat perquè el mot *indianes* és escandit com a trisíl·lab.

v56 *de un*: *de* no apostrofat perquè *de i un* compten per dues síl·labes.

v66 «Amb datos encara desconeguts en 1884, s'evidencia que Igalada aportà a la lluita un contingent propi, major que lo suposat en aquest romanç, puix consta que trametia comissionats a Vilafranca, cap del Corregiment, a proveir d'armes, mentres

comprava als armers de la vila (5 i 6 de juny) 91 escopetes *que fueron repartidas en la Casa del Común entre los hombres que marcharon a somatén...*» (nota de l'autor, que no era a les edicions anteriors. És treteta d'un passatge de les «Notes» que tancaven l'edició de 1898, reproduïdes a l'apèndix I,1, que ampliaven notablement, a partir de l'estudi de Josep Puiggarí esmentat a la nota 53, les que, sota el títol d'«Indicació de fonaments històrics», reproduïdes a l'apèndix I,2, eren incloses a les edicions anteriors, excepció feta de l'edició de *La Veu del Montserrat*.

v79 *gran*: «Per ser-ho molt més que les altres, aixís s'anomenava i anomena encara l'església a on se troben l'adorable imatge del Sant Crist i sa gloriosa Bandera» (nota de l'autor).

v91 Mantinc, com als versos 112 131, la majúscula de les edicions anteriors, en què l'autor distingeix la institució dels individus que en formen part (v. 9 i 45).

v101-102 En lletra rodona a les edicions anteriors (també els versos 133-134 i 151-152).

v113 A l'edició original, en aquest text i en els altres, és *Sampedor*.

2

[Barcelona, 25 d'abril de 1884]

Senyor don Josep Serra i Marsal
Sallent

Molt senyor meu i estimat amic,

Fins avui no ha publicat *El Correo Catalán* lo resultat del *fallo* dels senyors jurats del Certamen de la Joventut Catòlica.³⁰

S'ha adjudicat a vostè *a posteriori* el premi de la *Pàtria* que jo li doní *a priori* per *La Bandera del Sant Crist*. Mil enhorabones, en nom meu i de

30. Els «jurats-mantenedors» del certamen celebrat el diumenge 27 d'abril de 1884 eren mossèn Josep Barenys, Marià Aguiló i Fuster, Víctor Ghebart, Josep de Sans, Francesc Rierola i Masferrer, Sebastià Sans i Enric Planas (*Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona*, VI, p. 5). Miquel Victorià Amer devia rebre del seu amic Marià Aguiló, mallorquí com ell i amb qui havia col·laborat en alguna edició, informació directa de les interioritats del jurat. El poema, amb les notes històriques que l'acompanyaven, era publicat a les pàgines 43-49 del volum del *Certamen Catalanista* ara citat i, el mateix any 1884, en tiratge a part, amb numeració i amb coberta pròpies, a *La Bandera del Sant-Crist*. Romans històric compost per En Joseph M.ª Serra y Marsal, y premiat amb lo Ram de Llorer d'argent en lo certamen catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona. Any MDCCLXXXIV. Barcelona: Estampa Peninsular, Carrer Nou de la Rambla, 69, 1884. A la contracoberta: «Es

ma família, per la joia tan ben guanyada.

Per la nostra part, convidem a vostè i a la seua estimada família a una carabassada pel diumenge, dia de la festa, après de finida, ja que no podré jo assistir, per celebrar junta general la Companyia del ferrocarril.

No s'ha adjudicat lo premi de la fe, perquè el desig de Déu no el tenen algunes persones, segons sembla.

Als peus de les senyores, i disposi de son afectíssim amic i segur servidor que besa la seva mà.

Miquel Victorià Amer

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de paper de 273mm × 217mm, plegat formant quatre pàgines (vegeu-ne la reproducció a la pàgina següent).

propietat de la Confraria del Sant-Christ de Igualada.» El mateix any s'imprimí també a Igualada: *La Bandera del Sant-Christ*. Romans històric compost per En Joseph M.ª Serra y Marsal, y premiat amb lo Ram de Llorer d'argent en lo certàmen catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona. Any MDCCCLXXXIV. Igualada: Estampa de Nicoláu Ponce, Santa María, 5, 1884. A la contraportada: «Es propietat de la Confraria del Sant-Christ de Igualada.» L'any següent es tornava a editar a Igualada: Joseph M.ª SERRA Y MARSAL (*Trovador en Gaya Ciencia*). «La Bandera del Sant-Christ». *Lo Renaixement* [Igualada], 13 (30-VI-1885), p. 214-220, i el 1890 a Vic: Joseph M.ª SERRA Y MARSAL. «La Bandera del Sant-Christ». *La Veu del Montserrat* [Vic], XIII, 22 (31-V-1890), p. 172-174 (amb les particularitats esmentades a la nota 53) i el 1898 altra vegada a Barcelona: Joseph M.ª SERRA Y MARSAL. *La Bandera del Sant-Christ*. Romanç històric premiat ab lo Ram de Llorer d'Argent en lo Certàmen de la Joventut Catòlica de Barcelona, any 1884. Edició dedicada al cos de sometents armats de Catalunya. Barcelona: Estampa de Pere Ortega, Carrer de Aribau, 13, 1898. La darrera edició coneguda és la de 1908 (document 1 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats»).

[Vic, 26 d'abril de 1884]
Don José Serra y Marsal

Querido amigo y distinguido compañero:

El señor Collell acaba de comunicarme la grata noticia de haber sido premiada su composición *La Bandera del Sant Crist*. Le doy el más cordial parabién y me felicito a mí mismo por la importancia que dará a Igualada aquella poesía.

Probablemente dentro un mes se publicará algo referente a la batalla del Bruc y a la parte que en ella tuvieron los igualadinos; si pudiera remitirme copia de su poesía, podría ponerse como digno remate de las páginas que un buen compatriota ha escrito.

Con saludos a su señora madre, mande como guste a su afectísimo servidor y capellán.

Jaime Serra y Jordi³¹

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de paper de 266mm x 207mm, plegat formant quatre pàgines, amb la capçalera impresa: «Vicariato General de Vich. Particular».

31. Jaume Serra i Jordi (Igalada, 1847 - Sant Martí de Riudeperes, 1936), condeixeble de Jacint Verdaguer al Seminari de Vic, fou vicari general i canonge de la catedral de Vic. Acomiadà personalment Verdaguer, el 1874, en sortir cap a Cuba (Joan GÜELL. *Vida íntima de mossen Jacinto Verdaguer, Pbre.* Barcelona: Impr. El Siglo XX, 1911, p. 57), el qual, a l'article XXII, del 22 d'octubre de 1897, d'*En defensa pròpia*, s'hi refereix com a «lo vicari general de Vic, condeixeble i company meu en lo temps de la prosperitat ...» (Jacint VERDAGUER. *En defensa pròpia. Prosa.* A cura de Joaquim Molas i d'Isidor Cònsul. Barcelona: Proa, 2003, p. 355; vegeu Antoni BOADA. «Verdaguer i els seus amics de la comarca de l'Anoia», p. 271-288, i BISBAL I MIRET. *Diccionari biogràfic*, p. 191-192).

4

[Igalada, 30 d'abril de 1884]

D. José Mª Serra y Marsal

Buen señor y amigo:

Vine a su piso de Barcelona en la semana última y no pude ver a usted por hallarse ausente, según me dijo la portera.

Mi objeto era:

1º, visitar a usted y familia;

2º, preguntar a usted por si algo sabía sobre la *Gaceta de Madrid* que buscaba,

y 3º, para darle recuerdos del señor vicario general de Vic.³²

Hoy escribo a usted para añadir a estos extremos la felicitación por el premio obtenido por la *Bandera*; de veras y sinceramente felicito a usted y me felicito a mí mismo, ya que soy de Igualada, cuyas glorias usted canta: reciba usted el parabién que, salido del fondo de mi corazón, le envía este su seguro servidor y amigo que besa su mano.

Antonio Montaner, presbítero³³

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de paper ratllat d'impremta, de 264mm × 210mm, plegat formant quatre pàgines.

5

[Igalada, 1 de maig de 1884]

Senyor don Josep Serra

Barcelona

Caríssim i apreciat* fill,

Hi rebut la teva del 27; alegra-me moltíssim del premi que has guanyat amb la poesia de la *Bandera del Sant Crist*. Basta que siguen coses d'Igalada, ia me pots gordar 4 o 5 composicions perquè tothom me'n

32. És a dir, Jaume Serra i Jordi (vegeu la nota anterior).

33. Antoni Montaner i Lluçà (Igalada, 1836-1890) fou rector i degà arxipreste de Santa Maria d'Igalada i, en 1887-1890, de Manresa; es destacà com a predicador en diverses festes del Sant Crist i de la commemoració de la batalla del Bruc (cf. BISBAL I MIRET. *Diccionari biogràfic*, p. 139-140, i DÍAZ CARBONELL. *El Sant Crist*, p. 103-104).

demana, i encara que siguen més, perquè n'hi ha que no són amics que m'han dit que pagaran lo que valga.

La conto que als manresans això no els caurà bé. La poden anar parlant, que ara ia tenen lo** assot sobre.

Te felicito de tot cor. La teva mare. Daràs expressions a tota la família i s.s.s.

Rita Marsal de Serra

Carta escrita a la pàgina primera d'un full de paper ratllat d'impremta, de 267mm x 208mm, plegat formant quatre pàgines.

* A l'original, *ya parasiat*.

** Mantinc sempre la forma *lo* davant vocal.

6

A.M.D.G.

Los administradores de la Cofradía del Santo Cristo, establecida en la iglesia parroquial de Santa María de Igualada, que abajo suscribimos:

Aceptamos con agradecimiento la oferta que el señor don José M. Serra y Marsal hace a dicha Cofradía de la propiedad de su composicion poética titulada *La Bandera del Sant Crist*, premiada en el Certamen Catalanista de la Juventud Católica de Barcelona, conformándonos con la reserva impuesta por dicho señor de poderla él mismo imprimir, sin objeto de lucro, siempre que a bien tuviese, y obligándonos, en el nombre con que accionamos, a no publicarla nunca sin las notas que la acompañan.

Igualada, a tres de mayo del año del Señor mil ochocientos ochenta y cuatro.

Mariano Gil, presbítero, prior

José Bas y Aguilera

Buenaventura Catarineu³⁴

V^o B^o

Antonio Montaner, presbítero

Certificació escrita al recto del primer full del segon de dos plec de paper de barba, de 435mm x 317mm cadascun.

34. Bonaventura Catarineu i Castells (Igualada, 1833-1913), banquer, era prior seglar del Sant Crist (cf. DÍAZ CARBONELL. *El Sant Crist*, p. 118).

[Igalada, 18 de maig de 1884]
 Senyor don Josep M. Serra
 Sallent

Molt senyor meu i de tota ma consideració,

Per la premsa local he sabut amb verdader goig que en lo Certamen celebrat per la Joventut Catòlica de Barcelona li han premiat una composició que porta lo títol de *La Bandera del Sant Crist*, per lo que el felicito coralment, en nom propi i en lo del Centre Catalanista d'aquesta ciutat.

Tractant la Junta del referit Centre inaugurar aquest per la pròxima Pasqua, ha acordat invitar-lo a vostè i espera que honrarà dit acte amb sa presència; mes, en cas de que no li fos possible vindre, m'atreveixo, en nom de dita Junta, demanar-li una còpia de *La Bandera del Sant Crist*, a fi de poguer-la llegir en aquell acte, que precisament tindrà lloc en la gloriosa fetxa de la batalla del Bruc, per qual motiu fóra oportuniíssima i faria un gran efecte.

No sé si això serà abusar de sa bondat: en cas que aixís siga, serveixi's dispensar l'atreviment de son afectíssim i segur servidor, que besa sa mà.

Jaume Serra Iglésias

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de paper de 271mm x 207mm, plegat formant quatre pàgines.

[Igalada, 16 d'agost de 1884]
 Señor don José Serra

Mi querido amigo:

Como presidente del Círculo Literario, y por encargo de la Junta, te participo que el día 25 corriente se inaugurará el nuevo edificio del Círculo y será muy probable que asista el señor obispo.

En el programa de la sesión de inauguración está consignada la lectura de tu poesía de *La Bandera del Santo Cristo* para hacerte un obsequio, pero desearíamos que tú nos honrases con tu presencia.

Espero, pues, que, si te es posible, asistas a dicho acto y con ello recibirá un obsequio la Junta i tu afectísimo amigo

José Riba

Carta escrita al recto d'un full de 272mm × 211mm, amb quadrícula impresa i amb orla de dol. A l'angle superior dret del full hi ha escrit, de la mateixa mà de la carta: «La Bandera del St. Crist».

9

Diu lo gran escriptor vescomte de Chateaubriand que, per jutjar acertadament d'una cosa, és precís col·locar-se en lo punt de vista des del qual lo mirarà la posteritat, o, lo que és igual, los homes lliures de tota mena de preocupacions respecte d'aquella cosa. Aplicant aquest concepte crític al llibre que és avui objecte de la meva tasca, precís m'és confessar-ho, per tant que ho senti, aquest quedaria reduït a un esquifit reboll. Lo tomo del sisè certamen catalanista de la Joventut Catòlica no reuneix pas gaire valor, per la raó senzillíssima de que no conté composicions capaces, per si soles, d'avalorar-lo; i, lo que és pitjor encara, si es confronta amb los tomos anteriors, acusa el present una llastimosa decadència en la història de la institució.

Però el cas és que jo he recomanat aquest llibre als llegidors de *La Veu*, i de lo que acabo d'escriure sembla que se'n podria despendre que no és gaire recomanable. Poc a poc, senyors llegidors; jo, a vostès, no els he pas enganyat, ni els he d'enganyar jamai, amb l'ajuda de Déu. Los escolàstics, qualificats desdenyosament de filosofos subtils, mes en realitat grans pensadors dotats d'un esme extraordinari per provar les paraules més apropiades a llurs pensaments, solen dir que una mateixa cosa pot considerar-se *simpliciter* i *secundum quid*, poguent-se donar el cas de que una afirmació sigui verdadera *simpliciter* i no *secundum quid*, i recíprocament. Considerant, doncs, *simpliciter*, o en absolut, lo llibre que ens ocupa, ho hem dit i ho repetim, no té cap dret als afalagaments de la crítica, perquè lo que dóna valor absolut a un llibre de literatura és la bondat estètica de son contingut, i, en lo que ens ocupa, no hi he sapigut pas trobar composicions bones, per més que n'hi ha algunes, com, per exemple, les titulades *Seca!* i *Al Sagrat Cor de Jesús*, que no els hi falta gran cosa per arribar-hi.

Però en lo camp de la literatura no solament guanyen favor i consideració les coses bones, sinó que la logren també, a voltes més que la deguda, les coses agradables; i baix aquest concepte bé es pot recomanar un llibre que conté una sèrie de composicions que tothom llegirà amb verdader gust. Una delicada al·legoria de n'Antoni Palau dóna començament a aquest tomo, que comprèn setze poesies, totes elles bonicoies i agradables, i entre les quals sobresurten la *Seca!* d'en Trullol, que enclou un pensament hermosíssim ben aprofitat algunes voltes, però que es ressent massa de la deixadesa de son autor, que per ella es perdrà un bon seti que podia guanyar-se entre el poetes catalans; *La Bandera del Sant Crist* d'en Serra i Marsal, que és un romanç bastant vigorós i ben pensat, però enlletgit per gravíssims defectes de rima; l'*Al Sagrat Cor de Jesús* d'en Palau G. de Quijano, que abunda en conceptes delicats i brillants, però que resulta excessivament desigual; i *Lo cor de Jesús* de mossèn Taltabuit, que, com digué el Jurat, resulta perjudicada per certa similitud amb una celebrada poesia de tots coneguda.

Però, además d'això, una altra mena de consideracions m'ha mogut a recomanar lo llibre de què em vinc ocupant: les produccions de totes les literatures entren de ple baix la jurisdicció del fuet de la crítica; mes en la literatura catalana hi concorren certes condicions que reclamen un xic de benevolència, i además està informada per una ànima a la qual deuen prestar homenatge los crítics catalans, que, no per ser crítics, deixen de tenir un cor tan sensible i tan entusiasta com lo primer catalanista.

L'exaltat historiador Tubino ha dit, en la poc acertada història que escrigué fa pocs anys sobre el renaixement literari de Catalunya, que *el renacimiento literario preséntase en la liza como bandera de guerra, que oculta en su pecho una hidra...* No, això és una mentida. L'ànima que informa el moviment literari de Catalunya és la idea de la regeneració d'un poble que fou gran i respectat i que podrà ser un puntal ferm dels drets històrics de la degenerada raça llatina, quan entre de nou en la possessió de son caràcter propi per la popularisació de sa història i de sa llengua, perquè, com ha dit lo mestre Aguiló, *poble que sa llengua cobra, se recobra a si mateix*.

Aixís és que la literatura catalana és una literatura propagandista d'una idea gran i generosa; però aquesta propaganda té el círcol massa reduït encara perquè puga tractar-se-la amb duresa. Segurament que, si els literats d'altres pobles haguessen de treballar com los nostres, sola-

ment per amor a la pàtria, ben prompte trencarien la ploma renegant d'aquest platonisme.

Això no obstant, hem de dir a la secció catalanista de la Joventut Catòlica, primerament, que ens sembla que fóra mellor que, quan se presenten al Certamen poesies que valen, però notablement deslluïdes per defectes massa visibles, se mencionessen tan sols a fi de que los autors poguessen esmenar-les; i, en segon lloc, que no comprenem que, respecte d'un tema, no s'adjudique el premi, i sí algun accèssit, quan se diu en la convocatòria que la millor de les presentades s'endurà el premi.

Les idees que hem tingut ocasió d'exposar en lo present article nos tempten de manifestar a certs periòdics l'estranyesa amb què veiem la poca importància que sembla concedeixen a les produccions de la literatura catalana, fins a aquelles que mostren un esprit més conforme amb son programa. La literatura catalana enclou una idea salvadora i és, per altra part, la més cristiana de totes les modernes literatures; i, per lo tant, ben merescuda té la protecció i simpaties de quants estimen de debò aquesta terra i les seves grans tradicions.

Primera part de l'article, datat el 15 d'octubre de 1884, de N. Verdaguer y Callís. «Desde Barcelona. *Certamen Catalanista de la Joventut Católica de Barcelona. Any VI.—Misericordia y Caridad.—Misericordia y filantropía*». *La Veu del Montserrat* [Vic], VII, 42 (18-X-1884), p. 335.

IO

[Barcelona, 29 de gener de 1885]
Señor don Francisco Asenjo Barbieri
Madrid

Muy señor mío y distinguido amigo:

Tengo el honor de dedicar a usted un ejemplar del romance intitulado *La Bandera del Sant Crist*, que obtuvo el premio llamado de *Patria* en el Certamen Catalanista del año último.

Escrito por encargo de mis compatriotas, y con el entusiasmo que permite la forma popular, lo ajusté, sin embargo, al espíritu de aquella época y en un todo a la verdad histórica, pues, habiéndose suscitado en 1880 una fuerte polémica entre los periódicos de Igualada y Manresa, me

propuse fijar bien y cantar al propio tiempo la gloria que a Igualada le cupo en la famosa jornada del Bruc del día 6 de Junio de 1808, y, tratándose, como se trata ahora, de levantar un monumento en la citada localidad, me permito suplicar a usted se digne emitir el juicio que le merezca *La Bandera del Sant Crist*, al objeto de publicarlo en nuestros periódicos.

Sírvase usted, le ruego, dispensar tanta libertad a su atento y muy afecto servidor y amigo, que besa a usted la mano.

José M. Serra

Porque alude a una carta de usted y a los compositores que no ha muchos años menospreciaban nuestros cantos populares, incluyo copia de la que el inolvidable señor Milá y Fontanals tuvo también la bondad de escribirme en elogio de la conocida *Complanta*.³⁵

S/C Calle Ronda de San Pedro, número 36-3°

Carta escrita en un full de paper plegat formant quatre pàgines (reproduïda de la fotocòpia facilitada per la Biblioteca Nacional de España. Papeles de Barbieri, 14012/4).

35. Es refereix al poema *Pilar*. Acompanyat d'una carta datable entre febrer i abril de 1881 (abans de la celebració del Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica de 1881), Serra i Marsal havia enviat a Barbieri «un ejemplar de la melodia titulada *Pilar*, escrita á mi ruego por el maestro don Cándido Candi, el primero que en 1866, coleccionó nuestras preciosas *Cansons de la terra* y a cuya empresa, por fortuna de Cataluña dió, la autoridad de V., el mejor impulso». Reprodueixo a continuació, normalitzada, la còpia de la carta de Milà i Fontanals, de 28 de febrer de 1881, inèdita, l'original de la qual no he localitzat, i la nota de Serra i Marsal que la precedeix: «Copia de una carta de don Manuel Milá y Fontanals sobre la Complanta intitulada *Pilar*. En ella alude a las cartas de los señores Mistral y Barbieri referentes a la misma Complanta. // Al senyor En Joseph Maria Serra i Marsal, autor de la Complanta *Pilar*. / Molt senyor meu i estimat amic: Havent merescut lo durable i agraciad monument poètic aixecat a la memoria de sa cara esposa notables llaors d'un gran poeta i d'un docte e inspirat compositor musical, escrits en les llengües de França i de Castella, deguda cosa és que se n'hi afegeixa una altra en la mateixa parla de què vosté es valgué per a mostrar los afectes de la seva ànima. / Per ço i no per res més (pus cap mester n'hi hauria, després d'haver parlat tan clarejants ingenis), poso la mà a la ploma a fi de declarar que admiro també lo pregon sentiment, lo moviment liric i la viva (i excessiva en algun punt) fantasía poètica de la tan justament llorejada complanta, de la qual pertot arreu, com lluent estels, plouen bells versos i encisadores imatges. Molt se pot esperar de qui tan bé comença. / Cal además dir alguna paraula de l'autor de la molt pròpia i escaiguda

II

[Madrid, 1 de febrer de 1885]

Señor don José María Serra y Marsal.

Muy estimado señor mío y amigo:

Doy a usted mil gracias por su amable carta del 29 de enero y por el regalo que con ella me hace de su romance histórico *La Bandera del Sant Crist*, el cual me gusta mucho, porque lo hallo con el rico sabor de nuestros romances populares del siglo XVI. Respecto a su valor histórico, no puedo decir a usted nada, por más que me haya sorprendido lo de la bandera, que no había visto citado en ninguna de las relaciones de la heroica acción del Bruc que habían llegado a mis manos, de cuyas relaciones el hecho más saliente que se me había quedado en la memoria era el del tamborcillo de Santpedor. Pero no se extrañe usted de esto, porque ya sabe mis cortos alcances en la materia. No obstante, como el asunto es de interés, voy a comunicárselo a mi amigo el general Arteche, ilustre historiador de la *Guerra de la Independencia*, para que lo depure y haga constar en su excelente historia.

También agradezco a usted el envío del número 7 de *Lo Renaixement*, en el cual he leído con gusto las bonitas poesías, la descripción de la capilla románica del Castell de Montbui y, sobre todo, la noticia del regalo que a usted le ha hecho el insigne pintor don Antonio de Ferrer, cuyo regalo deseo que goce usted por muchos años, recibiendo ahora la más cordial enhorabuena de su agradecido servidor y amigo que besa su mano.³⁶

Francisco Asenjo Barbieri

S/C. Plaza del Rey, 6, pral.

Carta escrita a les pàgines primera a tercera d'un full de paper d'uns 185mm x 247mm plegat formant quatre pàgines, de la qual no m'ha pervingut l'original i que reproduceixo de fotocòpia.

tonada, que, en ella com en altres composicions, ha demostrat sa vera afició i exquisit gust envers la música popular, en temps no molt llunyans, no per tots, mes sí per molts mestres de l'art, desconeguda o menyspreada. / Mane i dispose de son bon amic i servidor — Manel Milà i Fontanals. / Barcelona, 28 de febrer de 1881.»

36. «Entre les mostres de simpatia que el cantor de la gloriosa *Bandera del Sant Crist* ha rebut dels catalanistes, n'hi ha una que, per sa delicada oportunitat, ne farem especial menció en lo *Bulletí*.

D'una carta de nostre benvolgut compatrici en Josep M. Serra i Marsal copiem* aquestes cartes referents a la poesia amb què guanyà lo premi de *Pàtria* en lo Certamen Catalanista de l'any passat.

«Ahir tinguí ocasió de conèixer al jove que, en un setmanari català, digué que *La Bandera del Sant Crist* és un romanç *enlletgit per gravíssims defectes de rima*.

»Encara que ja és sabut que quan los joves *fan de crític* són com los nois d'estudi quan *fan de mestre*, que posen la cara sèria i repton a tothom, tractant-se d'una obreta que doní a l'antiga Confraria del Sant Crist d'Igualada, que n'ha estampat una nombrosa edició, me sembla oportú manifestar que els grans crítics i poetes no donen cap importància a lo que en Narcís Verdaguer i Callís califica de *gravíssims defectes de rima*, o sia, a l'assonància que algunes vegades resulta entre los versos lliures del romanç.

»Citaré, per exemple, a don Manuel Milà i Fontanals, eminència literaria de reputació universal, i a mossèn Jacinto Verdaguer, de qui es pot ben dir, com del de Florença, *Onorate l'altíssimo poeta*. Doncs bé; lo senyor Milà, en sa obra poètica de més empenyo, *La Cançó del Pros Bernart*,** i mossèn Verdaguer, en sa *Llegenda de Montserrat*, que fou premiada en lo Certamen del Milenar, no tingueren reparo en deixar-hi *moltes dotzenes de versos lliures perfectament assonantats*, i això que, en alguns casos, n'hi ha 3, 4, i fins a 5 de seguits amb una mateixa assonància.

»Ja veu vostè com en Narcís Verdaguer i Callís fueiteja *La Bandera* i, tot d'una, les obres dels grans mestres!

»No li tinga mala volença. Tot lo seu mal és que és jove i, d'això, si és que viu, ja en curarà...»

*Lo celebrat pintor de costums i fets històrics de Catalunya don Antoni de Ferrer, professor de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, ha obsequiat a nostre benvolgut compatrici amb un quadro que, segons opinió dels intel·ligents, és de molt mèrit, i al peu del qual s'hi llegeix lo següent: *Eixa escena de la primera batalla del Bruc (6 de juny de 1808) fou pintada per don Antoni de Ferrer, de Vic, qui la donà en present a don Josep M. Serra, d'Igualada, autor de la poesia intitulada La Bandera del Sant Crist, que canta la mateixa gloriosa festa en romanç català i a usança popular; essent premiada en lo Concurs de 1884 de la Joventut Catòlica de Barcelona* («Fets del mes». *Lo Renaixement* [Igualada], 7, 31-XII-1884, p. 111).

Res de mala volença. No farem més que recordar a tan amable jove que la *Complanta d'en Guillem* (puix no coneixem *La Cançó del Pros*), amb los mateixos *gravíssims defectes* està posada en lo *Llibre d'or* de la literatura catalana,³⁷ i que *La llegenda de Montserrat*, segons molt justament proclamà tot Catalunya, és com un monument *aere perennius* del Milenar, que viurà tant com la pàtria!

J[au]me S[erra] é I[glésias]. «La Bandera del Sant-Christ». *Lo Renaixement* [Igu]alada, 9 (28-II-1885), p. 133-134.

* A l'edició original, *compiem*.

** A l'edició original, *Bernat*.

13

Fa uns quants dies que ens deixà sorpresos lo *Renaixement* d'Igu]alada publicant un bon tros d'una carta particular escrita, no sabem a qui, per lo distingit poeta català senyor Serra i Marsal, en què aquet llorejat poeta i amic nostre tracta de desvirtuar los càrrecs que férem a la poesia que, amb lo títol de *Bandera del Sant Crist*, li fou premiada en lo Certamen de l'any passat de la Joventut Catòlica d'aquesta capital. Deixant a part la qüestió de la forma en què el *Renaixement* ha volgut vindicar la poesia del senyor Serra i passant a la qüestió, no ens cal sinó repetir que sostenim les paraules amb què calificàrem l'anomenada poesia, a pesar de que iguals defectes se troben en poesies de grans poetes. Molt nos guardarem de rebaixar les obres que ens cita, però no dubtarem un moment, a pesar de la seva excel·lència, en condemnar los defectes que tinguen. I, per no allargar aquet assumpto, sols afegirem que hi han defectes que es toleren aquí i allà, perquè a vegades los cobreix i fa oblidar-los lo vol de la inspiració i la grandesa de les imatges.

Darrer paràgraf de l'article, datat el 20 de març de 1885, de N. Verdagner y Callís. «Desde Barcelona. *Catalunya y la política. —Festes en honor de Sant Tomás. —Á L'Avens. —Al Renaixement d'Igu]alada*». *La Veu del Montserrat* [Vic], VIII, 12 (21-III-1885), p. 95-96.

37. Es refereix al *Llibre d'or de la moderna poesia catalana*. Barcelona: La Renaixensa, 1878, p. 154-156.

Per lo que publicàrem en lo número anterior del *Butlletí*,³⁸ copiant-ho d'una carta de nostre estimat amic en Josep M. Serra i Marsal, ja saben nostres llegidors que els grans crítics i poetes no donen cap importància a lo que en Narcís Verdaguer i Callís, en son afany de criticaire, calificà de *gravíssims defectes de rima*, quan, en *La Veu del Montserrat*, tingué a bé fuetjar *La Bandera*.

Mes, com en *La Veu* del dia 21 diu *que, a pesar de que iguals defectes se troben en poesies de grans poetes, sosté les paraules amb què calificà l'anomenada poesia*, atribuint així a obres cabdals de don Manel Milà i mossèn Jacinto Verdaguer *gravíssims defectes de rima* que no tenen, ni té *La Bandera*, perquè no ho són, i suposant, ademés, que aitals defectes són tolerables en aquelles obres i no en aquesta (com si els gravíssims defectes d'*harmonia*, per exemple, no fossen més tolerables en una tonada popular que en un *Stabat* d'en Rossini!), acabarem aquest assumpto recomanant a tan amable jove que no fassa mai la crítica d'un tomo de composicions premiades en una lluita en la qual haja pres ell part guanyant-hi un *segon accèssit*, perquè això és de molt mal gust. I tant més en quant, presumint de fer son judici *col·locant-se en lo punt de vista des del qual mirarà la posteritat la cosa judicada, o, lo que és igual, los hòmens lliures de tota mena de preocupacions respecte d'aquella cosa*,³⁹ sembla que, solament preocupat de son *Cant místic* (que la posteritat dirà si ho és),⁴⁰ parla d'algunes de las altres composicions premiades, sens dir-ne cosa substancial, i amolla *per accident*, amb lo to sibil·lític de *magister dixit*, quatre vulgaritats, entre les quals no venia al cas acusar de *deixadesa*, no a l'obra de la qual devia ocupar-se, sinó a l'autor de la poesia titulada *Seca!*, que guanyà lo *Llaüt d'argent*, convertint així en sàtira personal la noble crítica.

Jaume Serra é Iglesias. «Quatre mots mes sobre *La Bandera del Sant Christ*». *Lo Renaixement* [Igalada], 10 (31-III-1885), p. 158-159.

38. *Lo Renaixement* portava el subtítol de *Butlletí del Centre Catalanista d'Igalada*.

39. Són mots del començament de l'article reproduït del número 42 de *La Veu del Montserrat* (vegeu el document 9 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats»).

40. En efecte, Narcís Verdaguer i Callís hi rebé el segon accèssit a un premi ofert pel bisbe de Vic pel poema «Col·loqui Místich», titulat «Cant Místich» a l'«Acta de la festa» (cf. *Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica*, VI, p. 18 i 87-88).

La Junta Directiva d'aquest Centre, desitjant demostrar a vostè l'entusiasme que li produí la lectura de sa bella i patriòtica composició *La Bandera del Sant Crist* i lo disgust amb què ha vist les injustificades censures dirigides a tan preciós romanç per lo crític de la *Veu del Montserrat*, tal vegada mogut per l'esperit manresà, ha acordat felicitar a vostè i enviar-li l'adjunta làmina, modest present que com a memòria li dedica en lo aniversari d'avui.

Lo que tinc l'honor de comunicar-li per a son coneixement i satisfacció.

Deu guardi a vostè molts anys.
Igualada, 6 de Juny de 1885.

Lo President
Jaume Serra Iglésias

Senyor don Josep M. Serra Marsal

Ofici escrit a les pàgines primera i segona d'un full de 318mm × 216mm, plegat formant quatre pàgines, amb la capçalera impresa: «Centre Catalanista. Igualada».

[Sallent, 25 de juliol de 1885]
Señor don José María Serra Marsal.

Mi distinguido amigo:

Con satisfacción he recibido el presente que ha tenido a bien hacerme de un número de «*Lo Renaixement*. Bulletí extraordinari del centre catalanista d'Igualada», de junio de 1885.

Sin duda, al dedicármelo como a particular y como alcalde, ha tenido usted en cuenta mis sentimientos en todo lo referente a la población que me vio nacer, y con ello tuvo usted la seguridad de que quien como particular tanto la ama no puede menos, en su calidad de alcalde, de ver con entusiasmo que los más inspirados vates, al cantar la grandiosa epopeya del Bruc, de esa portentosa acción en la que fueron derrotadas ignominiosamente las huestes, hasta entonces siempre vencedoras, del coloso

del siglo, reivindicando para Sallent la no pequeña parte de gloria que en tan memorable acontecimiento le cupo.

Me complazco en darle a usted gracias por su fino obsequio y le suplico que, así usted como sus ilustrados compañeros en la «gaya ciencia», tengan la seguridad de que Sallent ha de agradecerles el honroso recuerdo que le han dedicado en las entusiastas poesías destinadas a conmemorar uno de los más gloriosos hechos de nuestra historia contemporánea.

Reciba usted el testimonio de toda la consideración que merece a su más atento y afectísimo seguro servidor que besa su mano.

Ramon Esteva

Carta escrita al recto d'un full de 269mm x 211mm, amb quadrícula impresa i amb capçalera estampada en sec: «Alcaldía Cont. Sallen i Ags». Sota, manuscrit: «Particular».

17

[Igualada, 23 d'abril de 1887]
Señor don José María Serra

Muy señor mío:

Muéveme el coger la pluma para escribir a usted, el haber recibido hace ya algunos días una carta de mi apreciado tío, el padre Santiago Riba, fechada el 28 de enero último en Santiago de Chile, que contiene las siguientes líneas, que copio íntegras por referirse a usted y por no poder cumplir personalmente el encargo que en ellas me hace. Dice así: «Te pido que hagas una visita en mi nombre a mi amigo de infancia José M. Serra y Marsal. Dígale que he leído con gusto el «Romanç històric compost per ell, i premiat amb lo ram de llorer d'argent». Me lo envió Marieta, con la fotografía del Sant Crist. Dígale a Serra que le felicito por su lira sonora. Si viven sus padres, les saludarás en mi nombre, pues de todos ellos me he acordado muchas veces en Chile.»

El encargo relativo a su señora madre ya lo cumplí, habiéndole leído las anteriores líneas, de lo que quedó muy complacida. Ayer vino a despedirse para salir hoy hacia Valencia, habiéndome encargado se lo comunicase a usted.

Si usted tiene el gusto de escribir a mi tío, puede enviarme la carta, que yo se la remitiré junto con una de mía, uno de los días de la próxima

semana. Si usted quisiera obsequiarle con alguna de sus poesías, se las remitiré junto con algun impreso que ya tengo preparado.

Sin otro objeto que ponerme a sus órdenes en todo lo que pueda serle útil, se ofrece de usted atento seguro servidor que besa su mano.

Francisco Riba Ferrer

Carta escrita al recto i al verso d'un full de 269mm × 214mm, amb quadrícula impresa i amb capçalera estampada amb segell de goma o metàl·lic: «Francisco Riba. Igualada».

18

[Igalada, 6 de febrer de 1890]

Sr. José María Serra

Mi [?] y amigo:

Acércandose el día del tercer centenario del Santo Cristo, y deseando el Centro Católico de Obreros dar una velada en conmemoración de dicha fiesta y en obsequio a los muchos igualadines ausentes y a Igualada entera, la Junta directiva y [el] Presidente honorario, reverendo Ambrosio Parés, presbítero, invitan a usted para que se sirva tomar parte en dicho acto, de lo que le quedarán sumamente agradecidos todos los obreros del Centro.⁴¹

El reverendo don José Ausió⁴² me prometió que asistiría y tomaría también parte en dicho acto.

Espero, pues, que nos dispensará este obsequio, de lo que le quedará sumamente agradecido su amigo y presidente del Centro.

Manuel Catarineu, presbítero⁴³

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de paper ratllat d'impremta, de 265mm × 209mm, plegat formant quatre pàgines.

41. Vegeu els documents números 19 a 21 i 23 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats».

42. Josep Ausió i Ferrer, en una provisió de parròquies del bisbat de Vic, fou destinat a la de Sant Hilari Sacalm, segons *La Semana de Igualada*, 12, (11-XII-1892).

43. Manuel Catarineu era igualadí (1849-1918), fundador i director del *Semanario de Igualada* (1880-87) i fundador de *La Semana de Igualada* (1890-1903) i del Centre Catòlic, des del qual s'adreça a Serra i Marsal (cf. BISBAL I MIRET. *Diccionario biográfico*, p. 57).

[Igalada, 4 de març de 1890]
D. José María Serra

Muy señor mío y de mi especial aprecio:

Hace algunos días el reverendo Manuel Catarineu escribió a usted invitándole a formar parte en la velada que el Círculo Católico de Obreros de ésta proyecta celebrar martes de la próxima Pascua para celebrar el tercer centenario del Santo Cristo de Igalada. Como no se ha tenido la satisfacción de recibir respuesta de usted, atribuimoslo a que se habrá extraviado la carta o que habrá mediado otro incidente que lo haya impedido.

En la confianza de las buenas relaciones que hay entre nosotros dos, heme atrevido dirigir a usted la presente renovando la invitación del reverendo Catarineu, manifestándole al mismo tiempo la satisfacción que cabría a mí y al referido «Centro» si usted se digna aceptar el ofrecimiento y honrar nuestra humilde sociedad con la pronunciación de algún trabajo literario en un día de verdadera gloria religiosa para su patria.

Hace pocos días he leído una producción en catalán, con el título «Tambor del Bruc», que aclara algunas nebulosidades de la célebre acción referentes a Igalada y Manresa. El autor es [el] reverendo Vila, natural de Santpedor, reivindicando para su patria de ser *llur* el timbal.⁴⁴

Todos mis afectos a la familia de [usted], y de un modo especial a Pepe.⁴⁵

De usted afectísimo seguro servidor, que su mano besa.

Ambrosio Parés, presbítero

Carta escrita a les pàgines primera i segona d'un full de paper ratllat d'impremta, de 262mm x 209mm, plegat formant quatre pàgines.

44. Es refereix a la sèrie d'articles d'Anton Vila publicats a *La Veu del Montserrat* i recollits en el volum *Lo Timbal del Bruch: articles historichs-critichs*. Vic: Ramon Anglada, 1890.

45. Es deu referir a Josep M. Serra i Valls, fill de Serra i Marsal, que aleshores tenia 16 anys (cf. la nota 22).

[Igalada, 4 de març de 1890]

Señor José María Serra

Mi apreciado amigo:

Con la lectura del reverendo Ambrosio Parés creo quedará enterado del asunto.

Debo manifestarle únicamente que tendría una grande alegría el que usted se dignara obsequiarnos, y al mismo tiempo contribuiría y daría realce al Centro Católico.

El reverendo don José Ausió se ofreció al [sic] visitarle, que estuvo de paso para Barcelona.

Manda de su seguro servidor y amigo *in corde Jesu*.

Manuel Catarineu, presbítero

Carta escrita a continuació de la carta anterior, a la tercera pàgina.

Siente viva satisfacción, esta Comisión, en invitar a usted oficialmente y de un modo singularísimo para las fiestas que van relacionadas en el adjunto programa que se incluye.⁴⁶

Al cumplir gustosísimos este acto de deferencia y cortesía, llena a la vez un deber de gratitud y reconocimiento al laureado poeta, trovador en gaya ciencia y distinguido compatriota, autor del precioso poema histórico *La Bandera del Sant Crist*, cuya gloriosa enseña* ha de ser llevada, como rica joya de esta ciudad, en la procesión del día 8 del próximo abril, por el excelentísimo señor capitán general de este Principado, en representación de su majestad el rey y por delegación de su augusta madre la reina regente, custodiada por un piquete de somatenes del Partido, descendientes de aquellos intrépidos que se cubrieron de gloria en la famosa batalla del Bruc.

46. Vegeu el document 23 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats».

Dios guarde a usted muchos años.
Igalada, 28 marzo de 1890.

El arcipreste cura párroco de Santa María, presidente
Martín Juncadella, presbítero

El prior secretario

Junta de la Comisión permanente de festejos
Alejo Francolí Armengol, presbítero

Señor don José M. Serra y Marsal. Barcelona

Ofici escrit a les pàgines primera a tercera d'un full de 268mm × 208mm, plegat formant quatre pàgines, amb capçalera manuscrita: «Comision permanente de festejos del tercer centenario del Santo Cristo de Igalada.» Al final de l'ofici, al costat de la primera signatura, hi ha un segell que diu: «Arcipreztazgo de Sta. Maria de Igalada. Obispado de Vich.»

* Probable híbrid d'*enseña* i *señera*.

22

[Barcelona ?, 2 d'abril de 1890]
Senyor don Josep Serra i Marsal

Eminent poeta i apreciat amic:

He trucat a la porta de la poesia i esta volta no m'ha respost! En va m'ha estat llegir amb tota la vehemència d'un cor que es vanagloria d'esser catòlic, apostòlic i romà los valiosos documents inclosos en lo religiós llibre que vostè, amb tot lo fervor d'un bon cristià i l'entusiasme d'un veritable poeta, tingué l'amabilitat de fer-me'n amistos present a principis del passat mes de març. Lo cor ha sentit amb tota sa vivesa, mes ma pensa, tal volta massa fatigada ja de treballs literaris o sobradament distreta per un sens número d'ocupacions sorgides durant aquest mes, i que en ma qualitat de dona i mare de familia m'és estat impossible evadir, no ha lograt o, mellor dit, *no ha sapigut* traslladar, ni en mitjanes rimes, la impressió que la lectura de tan alts prodigis ha despertat en lo més fons de la mia ànima. Quant se m'ha acudit, m'ha semblat trivial i vulgar, no solament per a

lloar les meravelles del venerat Sant Cristó d'Igualada, dignes de ser cantades en lletres d'or, sí que per a dir tot lo que val i representa en mig de la incredulitat que migra i corromp a l'actual generació, l'hermosíssim exemple d'un poble que creu i que, venerant les glorioses tradicions que li llegaren llurs passats, se prepara a commemorar, amb tota l'esplendidesa de què sap fer gala un poble verament cristià, lo gloriós centenari del jorn en què Déu Nostre Senyor se dignà escollir-la per a obrar en ell un de sos més grans prodigis.⁴⁷

Si en estes festes no figura, com hauria estat lo meu ardent desig, la meua humil firma en la poètica corona amb què los trobadors catalans contribuiran a los honors del centenari, estia segur que, des del raconet de la meua llar, faré ardents vots, al mateix temps que per a la prosperitat i engrandiment d'Igualada, per a que Déu no aparti d'ella lo tresor de la fe amb què tant prodigiosament l'ha enriquida; que, aixís com la portà un jorn a abatre en lo Bruc, davall los plec de la gloriosa Bandera del Sant Cristó, a les indomables àligues franceses, la porti, en mig de les boires que ombregen l'horitzon social d'Europa, a continuar l'honrós dictat de religiosa, culta i treballadora, que tan justament ha sapigut conquerir-se per a glòria de la pàtria catalana.

Pregant-li me faciliti l'obsequi de trametre a los senyors de la Junta l'expressió de mon sentiment per a no haver-me estat possible contribuir a tan hermosa com honorífica obra, se repeteix de vostè vera amiga i entusiasta admiradora.

Dolors Monserdà de Macià

Carta escrita en un full de paper de 180mm x 229mm, plegat formant quatre pàgines. A la capçalera, a l'angle superior esquerre de la primera pàgina, hi ha, sobreposades, les inicials DM estampades en relleu, en tinta vermella.

47. Anys després publicà el poema «Lo Tresor de Igualada». *Calendari català pera l'any 1901 coleccionat y publicat per Joan Bta. Batlle*. Barcelona: L'Arxiu, [1900], p. 46-47; reproduït a *Sometent* [Igualada], 131 (30-XI-1907) (cf. DÍAZ CARBONELL. *El Sant Crist*, p. 201) i recentment a Antoni DALMAU I JOVER. *Corona poètica*, p. 53-54 (cf. Carme MAS I MORILLAS. *Dolors Monserdà. Obra inèdita. Edició i estudi*. Tesi de doctorat. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005, p. 859).

*Velada literaria en honor del Santo Cristo de Igualada***Primera Parte**

- 1º Sinfonía.
- 2º Discurso de apertura por [en blanc].
- 3º (1) «En lo Tercer Centenari», de Amer por Raurés.⁴⁸
- 4º (2) «Miracle», de Consuelo Valls, por el padre Volart.
- 5º (3) «A Igualada», de Verdaguer, por el reverendo Francolí.
- 6º «Sant record», del reverendo Ausió, por su autor.
- 7º «A Jesús crucificado...», por el padre agustino S. Font.

Segunda parte

- 1º Sinfonía.
- 2º (4) «Finesa d'amor», de Antònia Gili, por el reverendo Ausió.
- 3º (5) «A Igualada», de Victòria Peña, por Torrents.⁴⁹
- 4º «El triunfo de la Cruz», por el padre agustino Honorato del Val, por su autor.

48. L'existència del cognom *Raurés*, escrit amb lletra difícil al manuscrit, és confirmada per un Raurés de segon cognom, J. Capdevila i Raurés, autor d'un article esmentat a la nota 53. El poema de Miquel Victorià Amer, «En lo Tercer Centenari del miracle del Sant Crist d'Igualada», seria inclòs a *Sometent* [Igualada], 129 (16-XI-1907) i a Antoni DALMAU I JOVER. *Corona poètica*, p. 41-42.

49. Es deu referir a Francisco de Torrents i Higuero, de Sallent o resident a Sallent, la muller del qual, Maria Xipell de Torrents, fou elegida reina de la festa del Certamen Catalanista de 1881 per Josep M. Serra i Marsal. El 19 d'abril de 1881 Torrents respon a la proposta feta per Serra i Marsal, per al cas que obtingués la flor natural, en una carta del dia anterior: «...Maria acepta benévola y gustosa tal distincion, siendo para ella y por toda esta familia un motivo mas de verdadero afecto y reconocimiento solamente la indicacion que V. me hace...». El poema «A Igualada» fou recollit a *Poesías de Victoria Peña d'Amer*, I. Barcelona: Ilustració Catalana, 1909, p. 132-133. Amb el títol «A Igualada en el Tercer Centenari del Sant Crist» havia estat publicat a *Sometent* [Igualada], 131 (30-XI-1907). És inclòs a Antoni DALMAU I JOVER. *Corona poètica*, p. 45-46.

- 5° «La Bandera del Sant Crist», de Serra y Marsal, por el padre escolapio José Irariola.
- 6° «Lo darrer», de Casas, por Biosca.⁵⁰
- 7° Discurso de gracias por el señor obispo.

Programa manuscrit (que devia acompanyar la carta del número 21), de mà no identificada, a la primera pàgina d'un full de 267mm × 219mm, plegat formant quatre pàgines; a la pàgina quarta hi ha, impresa (excepte el nom del destinatari, que és escrit a mà) la invitació de la vetllada, adreçada a Josep M. Serra i Marsal:

Se invita a usted para la velada literaria que, en conmemoración del Tercer Centenario del Santo Cristo, ha de celebrarse a las nueve de esta noche en el salón de sesiones de la Casa Consistorial, presidida por el excelentísimo e ilustrísimo señor obispo de la diócesis, con asistencia de las demás autoridades.

Igualada, 9 de abril de 1890

La comisión

Señor don José M. Serra y Marsal

50. Es deu tractar d'Antoni Biosca i Rosich (casat amb una néta del capítol Antoni Franch, segons un article reproduït de *La Vanguardia* a *La Semana de Igualada*, 102, 12-VI-1892), que sostingué correspondència sobre temes igualadins amb Josep M. Serra i Marsal i que el 28 de març de 1890 rubricava com a secretari del Centro Agrícola de la Comarca de Igualada una invitació a una conferència de Rafael Roig i Torres, director de la *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro de Barcelona*, «sobre el tratamiento de las enfermedades criptogámicas de la viña y plantación de cepas americanas». El poema «¡Lo darrer!» de Casas i Amigó, que comença «De la victoria del Bruch / encara'ls lloers verdejan», fou recollit a *Poesies d'en Francisco Casas y Amigó*. Ab un pròlech d'en Marian Aguiló y Fuster, mestre en gai saber. Barcelona: Tipografía Católica, 1888, p. 37-39. Amb motiu de la lectura pública, fou reproduït a *La Veu del Montserrat* [Vic], XIII, 20 (17-V-1890), p. 156-157; recentment, a Antoni DALMAU I JOVER. *Corona poètica*, p. 57.

APÈNDIX I

I

Notes

Tractant de la jornada del Bruc, feren honrosa menció del Sometent d'Igualada Cabanes (Tarragona, 1809), Napier (Londres, 1828), Dochez (París, 1838), Toreno (Madrid, 1839) i, després, entre altres, Cortada, Alcalá Galiano, Príncipe, Chao, Pi i Arimon, Lafuente, Coroleu-Pella, Bofarull, Aulèstia i, per últim, Puiggarí, en sa coneguda monografia, especialment vindicatòria dels igualadins en dita jornada.—També es llegeix en un *Resumen histórico de la insurrección de Cataluña desde el año 1808 hasta diciembre de 1813* (F. E. J., Palma, 1814): «*Igualada es la primera villa que se arma y corre a las colinas del Bruc...*»

Per vot de poble, o sia per vot unànim i generós concurs de les autoritats, clero, gremis i confraries, la ciutat del Noia celebra anualment, amb ostensió de la Bandera del Sant Crsit, la patriòtica *fiesta del Bruc*, qual triomf, segons consta en los Arxius municipal i parroquial de Santa Maria, Igualada ha commemorat *sens interrupció des de l'any 1809*.

Lesmentada obra de don Josep Puiggarí, amb datos encara desconeguts en 1884, evidència que Igualada aportà a la lluita un contingent propi, major que lo suposat en nostre romanç, puix consta que trametia comissionats a Vilafranca, cap del Corregiment, a proveir d'armes, mentres comprava als armers de la vila (5 i 6 de juny) 91 escopetes, *que fueron repartidas en la Casa del Común entre los hombres que marcharon a somatén*, i, a més, 349 lliures de pa, dues càrregues de vi i altres provisions per valor de 38 lliures 15 sous (ptes. 103'33), i *un cabàs de pedres fogueres*, 4 lliures 10 sous (12 ptes.).

Cada poble hi té un cabdill, perquè cada escriptor cita un nom propi o bé li dóna una importància molt diferent. D'ulteriors investigacions resulta, emperò, tan de relleu, ja en la batalla del Bruc, la personalitat de don Anton Franch i Estalella, d'Igualada, que el comandant general del cos de Sometents, don Rupert Fuentes, no dubtà proclamar-lo *primer cabdill català durant la guerra de la Independència* (*Butlletí oficial* del mateix institut; juliol de 1893).—Ho corroboren notables documents de l'època i, en nostres dies, lo general Gómez de Arteché al consignar que don Anton Franch, «*el infatigable y valeroso campeón de la independencia española*», «*desde la bazaña del Bruc no dio punto de reposo a los franceses ni a sus*

generales, y que no podría negársele la gloria de haber sido el primer guerrillero de España si, ya en abril, no se hubiera apostado en la carretera de Madrid a Burgos el Empecinado».

A pres de la comissió organitzadora del cos de Sometents, l'Ajuntament de Barcelona resolgué col·locar lo retrato de l'insigne Franch en la Galeria de Catalans Il·lustres.⁵¹

La presa de *treinta y tantos caballos* consta en lo Arxiu Municipal (*Oficis de la Junta de Lleida a la d'Igualada*, 1808), i la d'*un cañón violento* en lo Arxiu de la Confraria del Sant Crist (deu testimonis presencials declaren, amb jurament, que el citat Franch perseguí a la columna francesa fins al poble d'Abrera, *donde prendió un cañón violento*. — *Informació sumària*, 1810).

Cabanes ja digué en 1809: «*Se ha podido saber por conducto seguro y fidedigno que los franceses perdieron más de 320 hombres de infantería..., 63 de caballería y algunos de ellos coraceros, y una pieza de artillería de campaña*». — Més avant consignà Laffaille (coronel d'enginyers, que a l'any vuit se trobava a Barcelona): «*Il avait (lo general Schwartz) deux canons de 4: au passage d'un pont, qu'on avait commencé de détruire, l'un des ces canons tomba dans un ravin. Il était déjà nuit. Après quelques efforts inutiles pour le retirer, la colonne, obligée de l'abandonner, poursuivit sa marche avec précipitation, toujours harcelée par ses flancs* et sur ses derrières»* (*Mémoires sur la campagne du Corps d'armée des Pyrénées Orientales, commandés par** le Général Dubesme, en 1808...*; París, 1826).

De tots n'és capitana la Bandera del Sant Crist, perquè fou l'única que aquell dia guià als catalans contra les tropes de Napoleon. — D'ella ens parlen tres testimonis presencials del fet i una al·locució de la Junta (Arxiu Municipal d'Igualada); ademés, Chao, en la *Història d'Espanya*; lo bisbe d'Urgell, en una *Representació a les Corts Constituents*; la Societat de literats, en son *Diccionari geogràfic universal*; lo reverend Gomis, en la *Història del Sant Crist*; Solís, en *Los guerrilleros*; lo reverend Vila, en *Lo Timbal del Bruc*; lo general Arteché, en les *Nieblas de la historia patria* i en *La Ilustración Española y Americana* (8 juny de 1893); Gispert, en sa monografia *El Santo Cristo de Igualada*; Osona, en la *Guía Itinerària des de*

51. Cf. *Catalans il·lustres / Catalanes il·lustres*. Barcelona: Antoni López, Llibreter, 1920, s.p., i *Galeria de catalanes il·lustres. Biografías*, vol. I. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1948, p. 44-46.

Montserrat al Camp de Tarragona (1885); Riera, en la *Guia general de Catalunya* (1896), i lo reverend Soler (novell acadèmic),⁵² en un conegudíssim *Sermó* estampat a Sabadell (1897).

Cal observar que els llorejats poetes Bosch, Casas i Amigó, Reventós, Trullol, l'eximi Verdaguer i altres glorifiquen ensems a la Bandera del Sant Crist en lo triomf del Bruc, i que aital ensenya, ja regoneguda implícitament com a *única* en un *Sermó* predicat a la seu de Manresa l'any 1814 (*A la batalla acudieron también los valientes de la villa de Igualada con su Pendón*), aixís fou llavors cantada per la musa popular:

*Ja en baixava el sometent
de la vila d'Igualada,
amb lo Sant Cristo arbolat,
que és general de l'armada...****

Fins consta per un curiosíssim document de l'època que, quan los igualadins arribaren al Bruc amb la bandera, ho feren *amb moltes aclamacions de «Sant Cristo, ajudau-nos!»*, i que alternativament la portaren un tal Alexandre Francolí (a) *Xandri*, en Joan Iglésias (a) *Tapa* i altre conegut pel *Sastre de la Coloma*.—També la proclamaren senyera *única* en la victoriosa jornada los acadèmics don Francesc Ubach, don Pau Parassols, don Gaietà Cornet i don Josep Puiggarí, dient aquest últim, per conclusió: «*Resulta claro como la luz del mediodía que, en la primera batalla del Bruc, los franceses no vieron ondear otra enseña española que la bandera del Santo Cristo de Igualada*».**** Finalment, com a peculiar del Bruc i de tots los Sometents de Catalunya, aixís la regoneixen i aclamen los generals subinspectors del mateix institut, don Feliu Camprubí, don Gregori València i don Rupert Fuentes:

«El pendón de la Cofradía del Santo Cristo de Igualada fue el que sirvió de enseña a los Somatenes de las faldas del Montserrat, para realizar la epopeya del Bruc el día 6 de junio de 1808...» (*Butletí oficial*, abril de 1890).

52. Es refereix a Gaietà Soler, que aleshores devia ser acadèmic electe i que ingressà de fet a l'Acadèmia de Bones Lletres l'any 1913 (cf. *Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el siglo XVIII*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1955, p. 241).

«Pero aunque en esta batalla del Bruc intervinieron muy principalmente los igualadinos, no por eso deben considerar esa bandera como exclusivamente suya; la bandera del Santo Cristo de Igualada es de los Somatenes de Cataluña, mejor dicho, de España entera, que ve envuelto en cada uno de sus pliegues el nombre de un héroe y el recuerdo de una hazaña gigantesca» (Butlletí oficial, maig de 1891).

«En 6 de junio del año último (1892), celebróse en el pueblo del Bruc un patriótico festival para conmemorar la victoria que allí mismo alcanzaron los Somatenes en igual día del año 1808. Pasados 84, la misma santa bandera que guió a los catalanes en la memorable lucha volvió a tremolar sobre los riscos donde fueron humilladas las huestes napoleónicas, aclamándola nuevamente con entusiasmo los Somatenes de cien pueblos, que acudieron al festival para victorear el emblema de su gloria y de la hecatombe del invasor extranjero» (Butlletí oficial, maig de 1893).

Quan nos duguen al fossar... la volem damunt la caixa!—«La gloriosa enseña..., abrigando amorosamente el féretro de los igualadinos que la defendieron, correspondióles más tarde acompañándoles al sepulcro, pues en Igualada, según carta de uno de sus arciprestes, cuando moría algún individuo de los que habían pertenecido al Somatén del Bruc, cubrían su caja mortuoria, para el curso del entierro, con la bandera del Santo Cristo» (Butlletí oficial, abril de 1890).

L'ostensió de bandera per part del nostre Sometent és de molt antiga i nobilíssima consuetud. Ja en 1233 honorava En Jaume I d'Aragó la vila d'Igualada posant-hi sotsveguer, «qui, amb bandera real e sometent, amb los hòmens de dita vila fugassen los malfactors, d'on (segons escriptura de 1509), ampliant e mantenint la suprema regalia de nostre rei e senyor, la qual en Catalunya és lo crit de sometent, lo sotsveguer d'aquesta vila e tots los poblats d'aquella han usat e usen de dit sometent sentint lo crit de viafòs, continuant aquell repicant les campanes, e amb bandera real fugant e perseguint malfactors...; lo qual sometent (deien amb entusiasme), nosaltres volem defendre per servei de sa altesa e indemnitat dels fills d'aquesta vila».—També lo darrer monarca d'aquella dinastia, En Martí l'Humà, renovà en 1397 aital concessió amb formal privilegi, a fi de que els igualadins, en llurs sortides armades, poguessen lícita e impunement tenir i arbolat un bon penó real: «possitis licite et impune habere ac portare extensum et elevatum in altum bonum pennonem regalem». I com en ell hi campeja la sagrada imatge de Nostre Senyor Jesucrist, rei eternal a qui els sometents de l'any vuit cantaven:

*Ai quin general tan bo,
té la vila d'Igualada!
És Cristo crucificat,
tots los cristians empara,*

heus aquí per què, amb admirable concert de la reialesa i el poble, sa majestat la reina regent d'Espanya, donya Maria Cristina, ha perpetuat la glorificació de la invicta Bandera del Bruc, decretant que se li tributen honors de capità general d'exèrcit, segons resulta dels documents que a seguida reproduïm:

«EXPOSICIÓN.

SEÑORA:—*Los diputados a cortes y provinciales por el distrito de Igualada acuden a vuestra majestad en súplica de que se concedan honores de capitán general de ejército a la bandera del Santo Cristo de dicha localidad, fundándose en los heroicos hechos que, bajo esta santa enseña, realizaron los somatenes de Igualada en la guerra de la Independencia el año 1808.*

»*Informan favorablemente la instancia, el capitán general del Distrito y la Junta consultiva de la guerra.*

»*La gran influencia que tuvo el inconcebible arrojo de aquellos Somatenes, iniciando la lucha contra el ejército francés en las montañas del Bruc, hacen merecedora a la ciudad de referencia del honor que solicita, para honra de la memoria de aquellos valerosos combatientes y estímulo nobilísimo de sus sucesores.*

»*Por estas causas, el ministro que suscribe, de acuerdo con el Consejo de ministros, tiene el honor de someter a la aprobación de vuestra majestad el adjunto proyecto de decreto.*

»*Madrid, 19 de abril de 1898.* —SEÑORA:—*A la real persona de vuestra majestad —José López Domínguez.»*

«REAL DECRETO

»*En atención a lo expuesto por el ministro de la Guerra, de acuerdo con el Consejo de Ministros, y de conformidad con lo informado por la Junta Consultiva de Guerra; en nombre de mi augusto hijo el rey don Alfonso XIII, y como reina regente del Reino,*

»Vengo en decretar lo siguiente:

»Artículo único. Se tributarán a la Bandera del Santo Cristo de la ciudad de Igualada, en todas las solemnidades que se ostente, los mismos honores que para los capitanes generales están consignados en las ordenanzas generales del Ejército.

»Dado en Palacio a diez y nueve de abril de mil ochocientos noventa y tres. — María Cristina. — El ministro de la Guerra, Jose López Domínguez» (Colección legislativa del ejército, 1893, pàgina 329).

Joseph M.ª Serra y Marsal. *La Bandera del Sant-Crist*. Romang històric premiat ab lo Ram de Llorer d'Argent en lo Certàmen de la Joventut Catòlica de Barcelona, any 1884. Edició dedicada al cos de Sometents Armats de Catalunya. Barcelona: Estampa de Pere Ortega, 1898, p. 5-8.

* A l'edició original, *flacs*.

** A l'edició original, *per*.

*** «Cant popular de la comarca del Bruc» (nota de l'autor).

**** «Vegí's *La Jornada del Bruch*, pàgines 100 a 111, i *Butlletí oficial*, maig de 1893» (nota de l'autor).

2

Indicació de fonaments històrics⁵³

Tractant de la jornada del Bruc, citen preferentment la *vila* d'Igualada, Toreno, Madoz, Chao, Pi i Arimon i Lafuente, i la posen en lloc també molt honorós Cabanes, Napier, Dochez i Alcalá Galiano.

53. Reprodueixo el text de l'edició de 1885, tot assenyalant els fragments que hi són afegits amb relació a les de 1884, ja esmentades (nota 30). En cedir a la Confraria del Sant Crist els drets del seu poema (vegeu el document número 6 de «*La Bandera del Sant Crist* de Josep M. Serra i Marsal i textos relacionats»), exigia expressament que s'edités sempre acompanyat de les notes, que volien justificar documentalment el paper rellevant d'Igualada en l'escaramussa del Bruc, davant de l'exclusivisme o exageració dels mèrits que els manresans s'atribuïen. L'article anònim «Lo monument del Bruch y l'Ajuntament de Manresa». *Lo Renaixement* [Igualada], 7 (31-XII-1884), p. 97-101, pot exemplificar la susceptibilitat a què de fet responia el poema de Serra i Marsal, que, tanmateix, es publicà sense les notes i sense els lemes poètics de l'encapçalament a l'edició de *La Veu del Montserrat* esmentada a la nota 30; tampoc no hi són a la darrera, de 1908, ja molt allunyada dels anys de més polèmica: Celestí Pujol i Camps, en l'informe sobre el llibre esmentat

Ja es llegeix en un *Resumen histórico de la insurrección de Cataluña desde el año 1808 hasta diciembre de 1813*, escrit per F. E. J. i estampat a Palma per Agustí Roca a l'any 1814: «Igalada es la primera villa que se arma y corre a las colinas del Bruc.»

Retraiem tants testimonis a favor d'Igalada perquè, segons digué el *Semanario de Manresa*, «su nombre figura en la historia de aquellos terribles días confundido, y aun pasajeraamente, con el de ignorados pueblos», y «todas las glorias de Igalada en la guerra de la Independencia son negadas por los historiadores ilustrados de aquel tiempo»; essent cosa de notar que, un any abans (juny de 1897), digué el mateix periòdic, commemorant la batalla del Bruc: «Allí están también los de Igalada como bravos, y por cierto que lucen bien su papel», i que ja un *Diario de Manresa* de l'any 1808 digué:

d'Anton Vila (nota 44) presentat a l'Academia de la Historia, de Madrid, es refereix al fet que «encara pledejan los de Manresa é Igalada la gloria d'haver sigut los primers en rompre'l foc...» (Celestí PUJOL Y CAMPS. «Lo Timbal del Bruch. Informe llegit en la Real Academia de l'Historia, per lo Sr. D. Celestí Pujol y Camps, sobre l'Il·libret, escrit y publicat, ab lo citat titol, per Mosen Anton Vila, Pbre.». *La Veu del Montserrat* [Vic], XIV, 36, 5-IX-1891, p. 283-284). Abunden els articles sobre aquest «plet», motivats sovint pel que consideraven «provocacions» dels manresans, o més concretament del *Setmanari Catalá*: «Los igualadinos [...] directamente fuimos provocados por el *Setmanari Catalá* de Manresa, cuando el tal periódico, invocando á favor de su jactanciosa privativa, la tradición y la historia, el testimonio de los hechos, de las gentes y de los escritores, llegó á rechazar la bandera del Santo Cristo de Igalada como puesta ante el sol de la verdad, y acabó por formular siete extremos que á su parecer condensaban todos los merecimientos de Manresa...» (J. CAPDEVILA Y RAURÉS. «Sobre la Jornada del Bruch». *La Semana de Igalada*, 107, 17-VII-1892). Uns mesos abans, un article anònim, «El grito de independencia» (*La Semana de Igalada*, 46, 17-V-1891), obviava qualsevol al·lusió a participants de fora d'Igalada, tot donant el protagonisme al Sant Crist, en la jornada del 6 de juny de 1808, i un altre («Sobre la Jornada del Bruch». *La Semana de Igalada*, 66, 4-X-1891) denunciava l'intent de desvirtuar «la heròica iniciativa de la ínclita Igalada en aquella jornada que postró a sus pies el águila imperial», tot acusant de parcialitat *Nieblas de la historia patria* de l'historiador militar José Gómez de Arce. La publicació d'aquest darrer article queda interrompuda per reproduir de *La Vanguardia* la sèrie d'articles de Josep Puiggari, recollits en volum amb el títol de *La Jornada del Bruch: vindicació de Igalada sobre su principalidad en la misma* (Igalada: Establecimiento Tipográfico de Mariano Abadal, 1892), que responien al «reto lanzado por el *Setmanari Catalá*, de Manresa, sobre la principalidad que se atribuyen los manresanos en la famosa jornada del Bruch» (*La Semana de Igalada*, 67, 11-X-1891). Anys a venir, coincidint amb el primer centenari dels fets del Bruc, Anton Vila, en tractar de la «glòria que correspon a quiscun dels factors» que concorren a l'èxit de

«*Que la història los noms dirà amb grandesa
»d'Igalada, del Bruc i de Manresa.»**

L'ardiment i entusiasme dels igualadins i l'anada d'uns comissionats a Vilafranca, cap del Corregiment, en busca d'armes, consten en lo Arxiu Municipal d'Igalada (*Actes de l'Ajuntament i de la Junta*. — 1808.)

Cada poble hi té un cabdill, perquè cada escriptor cita un nom propi, o bé li dona una importància molt diferent.

Fins n'hi ha un de Manresa que, no esmentant altre Sometent que el seu, i alabant-se a si mateix, digué: «Tots a la una se decidiren a fer guerra, i enseguida nombraren un capità, *lo únic que conegueren apte per això*,

la batalla del Bruc, posa per garant de la imparcialitat històrica José Gómez de Arceche, que havia establert que la «gloria es igual para todos y la tienen común Manresa, Igualada y Sampedor, cuyos somatenes, dirigidos por Sacerdotes, labriegos e industriales, acudieron á donde les llamaba el fuego del enemigo y el honor de la Patria» (*Discurs llegit per el Dr. Anton Vila en la casa del Timbaler del Bruch, lo dia 26 de Juliol del any 1908 en la Festa Sampedorena del Primer Centenari de la gloriosa jornada del Bruch*. Manresa: Imp. Esparbé, [1908]). El general Gómez de Arceche, invitat a les festes del Tercer Centenari, declinà la invitació per motius de salut en dues cartes (reproduïdes fragmentàriament a l'apèndix 4 de les «Notes y documents» esmentats a la nota 2) en què es preocupa d'assenyalar que Igualada «fue de las primeras en dar el grito de Independencia de Cataluña y en afirmarlo con las armas, esgrimiéndolas contra soldados que el mundo consideraba incontrastables» (*Sometent* [Igalada], 120, 14-IX-1907). La mitificació dels fets del Bruc, en què destaquen, si no hi predominen, elements religiosament integristes i políticament reaccionaris, sorgeix, segons Torras i Ribé, «ja en els mateixos dies posteriors a les batalles, en què cadascun dels participants s'esforçava a destacar-ne el protagonisme [...] com a propaganda de guerra» (citat per Gemma ESTRADA I PLANELL. *El Bruc: el medi, la història, l'art*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 75). Respecte a la qualitat de les tropes implicades, bé que el militar Gómez de Arceche «resta importancia a la contribución de los civiles armados» (Charles J. Esdaile. *España contra Napoleón. Guerrillas, bandoleros y el mito del pueblo en armas (1808-1814)*. Barcelona: Edhasa, 2006, p. 47), historiadors coetanis creuen que no s'ha de minimitzar la contribució del «paisanatge», sobretot en la topada del 6 de juny, en què dues terceres parts dels resistents eren «paisans armats» provinents de Manresa, Igualada, Sallent, Santpedor i el Bruc (cf. Gemma ESTRADA I PLANELL. *El Bruc*, p. 76; cf. també Joan MERCADER. *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p. 27). Sobre la implicació literària en la mitificació dels fets del Bruc i de la Guerra del Francès en general, vegeu Magí SUNYER. *Els mites nacionals catalans*. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2006, p. 284-294.

qual fou lo a baix firmat» (Carrió, en la *Relació* que escrigué per *La Antorcha Manresana*.—1859).⁵⁴

Diem *que els nostres eran deu per cada cent dels de França* perquè, llevat d'en Carrió, que assegura que els de Manresa ja *passaven de mil*, és opinió general que, entre tots los Sometents, no s'hi ajuntaren més que de 3 a 400 hòmens. Ortiz de la Vega diu que eren uns tres-cents, i que *«venía con ellos Mauricio Carrió, mandando a algunos manresanos»*.

La presa dels cavalls consta en lo Arxiu Municipal d'Igualada (*Oficis de la Junta de Lleida a la d'Igualada*.—1808), i la del *canó* en lo Arxiu de la Confraria del Sant Crist (*Informació de testimonis*.—1810). Ademés, Cabanes ja digué a l'any 1809, referint-se a les pèrdues dels francesos en lo Bruc i en sa reculada fins a Barcelona: «Se ha podido saber por conducto seguro y fidedigno que los franceses perdieron más de 329 hombres de infantería..., 63 de caballería, y algunos de ellos coraceros, y una pieza de artillería de campaña.»

De tots n'és capitana la Bandera del Sant Crist, perquè, ja que d'altres banderes no se n'ha parlat fins ara i *de cor a pensa*, creiem que la d'Igualada fou l'única que aquell dia guià els catalans contra les tropes de Napoleon.

D'ella ens parlen tres testimonis presencials del fet i una al·locució de la Junta (Arxiu Municipal d'Igualada); ademés, Chao, en la *Història d'Espanya*; l'il·lustríssim bisbe d'Urgell, en una *Representació a les Corts Constituents*; la Societat de literats, en son *Diccionari geogràfic universal*; Gomis, en la *Història del Sant Crist*, i el pare Ferrer en sa *Barcelona cautiva*, copiant d'un *Sermó* predicat en la seu de Manresa, lo dia 6 de juny de l'any 1814: «*A la batalla acudieron también los valientes de la villa de Igualada con su pendón.*» La gloriosa senyera dels igualadins (que realment tornà del Bruc foradada per les bales franceses) també fou cantada per la musa popular-religiosa i patriòtica** (*Goigs al Sant Crist d'Igualada per la victò-*

54. Es refereix a la crònica signada per Maurici Carrió, en llengua catalana i sense títol, publicada a *La Antorcha Manresana* (101, 5-VI-1859), precedida de la nota següent: «Deseosos de dar a conocer á nuestros lectores cuantos documentos se nos faciliten que puedan ilustrar la historia de Manresa, publicamos sin comentarios, los siguientes cuya insercion se nos ha rogado.» Immediatament abans de la crònica, es publicava un article commemoratiu de la batalla del Bruc, «El seis de junio de 1808», signat pel pedagog manresà Ignasi Ramon Miró, després establert a Barcelona, col·laborador habitual de la revista (sobre aquest autor, cf. A. RUBIÓ I LLUCH. *Necrología de D. Ignacio Ramón Miró...* Manresa: Imprenta y Encuadernación de San José, 1922).

ria del Bruc. — Manresa; per Martí Trullàs); (*Cansons i follies populars, recollides al peu de Montserrat, per Pau Bertran i Bros.* — Barcelona, 1885).***

Finalment, com a bonic antecedent històric farem constar que, a l'any 1397, lo rei Martí l'Humà concedí als veïns d'Igualada lo privilegi de portar *bandera* o pendó real quan sortissen armats en sometent (Arxiu Municipal d'Igualada); i, com a bonics conseqüents, copiem aquestes ratlles d'una carta particular: «Quan moria un dels igualadins que es trobaren en lo Sometent del Bruc, lo portaven a soterrar *cobrint sa caixa amb la bandera del Sant Crist.*» «La festa en commemoració de la victòria del Bruc, i en compliment d'un vot de poble, s'ha celebrat aquí *sens interrupció des de l'any 1809 fins al 1883.* Consta en lo Arxiu de la Comunitat.» (*Carta del doctor Montaner, arxiprestre d'Igualada.* — Febrer de 1884).

Joseph M.ª Serra y Marsal. «La Bandera del Sant-Christ». *Lo Renaixement* [Igualada], II, 13 (30-VI-1885), p. 218-220.

* *i que ja un Diario ... del Bruc i de Manresa:* no apareix a les edicions anteriors.

** *i patriòtica:* no apareix a les edicions anteriors.

*** (*Cansons i follies...* Barcelona, 1885): no apareix a les edicions anteriors.

APÈNDIX II

El final del Certamen Catalanista de la Joventut Catòlica

I

[Barcelona, 20 de novembre de 1893]

Señor don José Serra Marsal.

Muy señor mío de toda mi consideración:

Entusiastas por el renacimiento literario catalán y deseosos de conservar a este renacimiento el espíritu católico que informa la tradición catalana, en el año 1878 varios individuos de esta Academia concibieron la idea de la celebración anual de un Certamen catalanista contando con el apoyo de personalidades importantes en aquel renacimiento, las cuales, en aquella época, no vieron otro medio de imprimir dirección ortodoxa al movimiento literario que apartarlo de las corrientes neutrales en que hasta entonces se moviera y ponerlo bajo la especial protección de una corporación católica.

Esta Academia patrocinó la idea, celebróse el primer Certamen en 1879 y, desde entonces hasta el año actual, sin interrupción ha celebrado sus certámenes a costa de grandes sacrificios y con el apoyo del episcopado catalán, de algunas corporaciones y de un escaso número de adjuntos.

Durante estos últimos años se han prodigado extraordinariamente los certámenes en Cataluña y puede hoy seriamente discutirse si semejante prodigalidad favorece o antes bien perjudica a la literatura catalana; literatos de ideas y tendencias conocidamente católicas prestan todos su cooperación encontrándose bien en la corriente neutral dentro de la que se mueven; y por tanto ha creído el infrascrito llegada la hora de preguntarse y someter a la ilustración de esta Academia si el sacrificio que con el sostenimiento de dicho Certamen se impone es necesario a la causa de la verdad y provechoso a la buena literatura.

Antes empero de someter este punto a la deliberación de la Academia, ha creído del caso oír el autorizado parecer de algunas personas conocidamente competentes a quienes debe la Juventud Católica especial gratitud por el concurso prestado a sus certámenes.

Siendo usted de este número y contando con su reconocida amabilidad, el infrascrito se promete la asistencia de usted a la reunión que se ha

tomado la libertad de señalar para el próximo jueves 23 del corriente, a las 5 de la tarde, en el local de esta Academia (Puertaferri 13, 1°) rogándole muy encarecidamente que no falte a ella, y, si su asistencia no le fuera posible, le agradecerá que se sirva por escrito manifestarle su opinión acerca de dicho punto.

Dándole gracias anticipadas, quedo de usted siempre afectísimo y seguro servidor que besa su mano.

Juan de Dios Trias

Carta escrita a les pàgines primera a tercera d'un full de paper de 277mm x 217mm, plegat formant quatre pàgines, amb capçalera impresa: «Academia de la Juventud Católica de Barcelona. Particular».

2

[Barcelona, 23 de novembre de 1893]

Señor don Juan de Dios Trias

Mi apreciable señor y amigo:

Recibí la atenta invitación de usted para la junta que se ha de celebrar hoy y, como no me sea posible asistir personalmente, me tomo la libertad de indicar mi humilde parecer sobre el asunto que motiva su estimada carta.

Abundo en la idea de que la multiplicidad de certámenes perjudica al objeto individual de cada uno y, cuando entre ellos hay similitud de tendencias, el resultado entre ellos no puede menos de crear dualismos, más perjudiciales todavía. En este caso se halla nuestro *Certamen Catalanista* con relación al llamado de *Juegos Florales*, donde concurren la mayoría de personas que coinciden en la idea del catalanismo relacionado con la tradición católica. ¿No sería, pues, mejor, que los concurrentes al nuestro procurasen ingresar en el ya legendario de los Juegos Florales para asegurar así por mayoría de votos el nombramiento de mantenedores que respondiesen a aquellos ideales comunes del catolicismo y del progreso de las letras catalanas? Allí todos los adjuntos tienen voto directo de elección, recayendo no pocas veces en personas que pueden responder perfectamente a los propósitos de la *Juventud Católica*; por consiguiente,

¿qué más natural que los partidarios de la misma Juventud procuren conseguir, por este medio directo, jurados que respondan a los comunes ideales? ¿No ha recaído muchísimas veces la elección de los de nuestro Certamen en individuos que han sido mantenedores de la referida otra sociedad?

Considero este medio mucho más práctico y simplificador, dada la situación de las cosas en nuestros días y, habida cuenta de las mismas consideraciones por usted emitidas, sin perjuicio de lo que mejor estime resolver la ilustre Academia que usted tan dignamente preside.

Con este motivo, agradeciendo la distinción con que se ha servido usted honrarme, queda suyo afectísimo servidor y amigo que besa su mano.

José M. Serra

Esborrany, amb poques esmenes, escrit a les pàgines primera a tercera d'un full de paper de 323mm x 227mm, plegat formant quatre pàgines.